

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**Кваліфікаційна робота
бакалавра**

**РЕЛІГІЙНІ ЦІННОСТІ В МОРАЛЬНІЙ СИСТЕМІ
СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Виконала: студентка 4-го курсу групи 6.0330
спеціальності 033 «Філософія»
освітньо-професійної програми «Європейські
філософські студії і креативні індустрії»
К.В. Куделя

Керівник: професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, д.філос.н. Чайка І.Ю.

Рецензент: професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, д.філос.н. Глазунов В.В.

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління

Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи

Рівень вищої освіти бакалавр

Спеціальність 033 «Філософія»

Освітньо-професійна програма «Європейські філософські студії і креативні індустрії»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи

_____ Т.І.Бутченко

« ____ » _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Куделі Карині Віталіївні

1. Тема роботи Релігійні цінності в моральній системі сучасного європейського суспільства

керівник роботи Чайка Ірина Юріївна, д.філос.н., доцент,
затверджені наказом ЗНУ від «18» 2024 року № 77-с

2. Строк подання студентом роботи 06 червня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи Вовк Д. О. Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення. Харків : Право, 2009. 224 с.; Єрмакова Г. С. Релігійні норми як морально-етична домінанта правової свідомості: *Наше право*. 2017. № 4. С. 188-193.; Павленко Ю. В. Історія світової цивілізації : Соціокультурний розвиток людства. 3-тє вид. Київ : Либідь, 2011. 360 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити). 1. Вивчити особливості рефлексії феномену релігійних цінностей в історії європейської філософії. 2. Проаналізувати основні поняття дослідження: «цінність», «релігія», «релігійна цінність», «моральна система», «суспільство», «сучасне європейське суспільство». 3. Визначити принципи і методи дослідження релігійних цінностей в моральній системі сучасного європейського суспільства. 4. Дослідити роль релігії у формуванні світогляду сучасного європейського суспільства. 5. Розглянути вплив світових релігій на формування морально-етичної системи сучасного європейського суспільства. 6.Зробити компаративний аналіз релігійних цінностей в моральній системі секуляризованих європейських держав та держав із впливовими релігійними інституціями. 7. Розглянути місце релігійних цінностей в моральній системі сучасного українського суспільства.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
8 таблиць

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Чайка І.Ю., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	02.02.2024	02.02.2024
Розділ 2	Чайка І.Ю., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	11.03.2024	11.03.2024
Розділ 3	Чайка І.Ю., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	03.04.2024	03.04.2024

7. Дата видачі завдання 18 січня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Листопад – грудень 2023	<i>виконано</i>
2.	Бібліографічний пошук	Січень – лютий 2024	<i>виконано</i>
3.	Розробка основних положень роботи	Січень – лютий 2024	<i>виконано</i>
4.	I розділ	Лютий – березень 2024	<i>виконано</i>
5.	II розділ	Березень – квітень 2024	<i>виконано</i>
6.	III розділ	Квітень – травень 2024	<i>виконано</i>
7.	Систематизація висновків	Травень 2024	<i>виконано</i>
8.	Нормоконтроль	Травень 2024	<i>виконано</i>

Студент _____ К.В. Куделя

Керівник роботи _____ І. Ю. Чайка

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.С. Маліновська

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 66 сторінок, 47 позицій у списку літератури, 8 таблиць.

РЕЛІГІЙНІ ЦІННОСТІ, МОРАЛЬНА СИСТЕМА СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА, ЦІННІСТЬ, РЕЛІГІЯ, МОРАЛЬНА СИСТЕМА, СУСПІЛЬСТВО, СУЧАСНЕ ЄВРОПЕЙСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Мета дослідження: вивчення ролі релігійних цінностей у формуванні моральної системи сучасного європейського суспільств.

Об'єкт дослідження: релігійні цінності в контексті моральної системи європейського суспільства.

Предмет дослідження: взаємозв'язок між релігійними цінностями та моральними нормами у сучасному європейському суспільстві.

Методи дослідження: аналіз та синтез науково-методичної літератури, порівняльний аналіз.

Гіпотеза: релігійні цінності впливають на формування моральної системи сучасного європейського суспільства.

Висновки: 1. У сучасному європейському суспільстві спостерігається поступовий перехід від традиційного релігійного світосприйняття до більш секулярного підходу.

2. Релігійні цінності продовжують мати значний вплив на моральну систему сучасного європейського суспільства. Навіть серед секуляризованого населення багато людей знаходять важливість в релігійних цінностях, які вони вважають важливими для себе.

3. Релігійні цінності продовжують грати важливу роль в моральній системі сучасного європейського суспільства, хоча їх вплив і характер зазнали змін у зв'язку з процесами секуляризації та релігійної плюралізації. Вони надалі виступають одним із фундаментальних джерел моральних цінностей, проте разом з тим сучасне суспільство відкриває нові можливості для різноманітності та індивідуальності у сприйнятті та розвитку моральних переконань.

SUMMARY

The qualification work consists of 66 pages, 47 items in the list, 8 tables.

RELIGIOUS VALUES, MORAL SYSTEM OF MODERN EUROPEAN SOCIETY, VALUE, RELIGION, MORAL SYSTEM, SOCIETY, MODERN EUROPEAN SOCIETY

Purpose of the study: to study the role of religious values in the formation of the moral system of modern European society.

Object of study: religious values in the context of the moral system of European society.

Subject of the study: the relationship between religious values and moral norms in modern European society.

Research methods: analysis and synthesis of scientific and methodological literature, comparative analysis.

Hypothesis: religious values influence the formation of the moral system of modern European society

Conclusions: 1. In modern European society, there is a gradual transition from a traditional religious worldview to a more secular approach.

2. Religious values continue to have a significant impact on the moral system of modern European society. Even among the secularized population, many people find importance in religious values that they consider significant for themselves.

3. Religious values continue to play an important role in the moral system of modern European society, although their influence and nature have changed due to the processes of secularization and religious pluralization. They continue to be one of the fundamental sources of moral values, but at the same time, modern society opens up new opportunities for diversity and individuality in the perception and development of moral beliefs.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В МОРАЛЬНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	5
1.1. Особливості рефлексії феномену релігійних цінностей в історії європейської філософії.....	5
1.2. Аналіз основних понять дослідження: «цінність», «релігія», «релігійна цінність», «моральна система», «суспільство», «сучасне європейське суспільство».....	12
1.3. Принципи і методи дослідження релігійних цінностей в моральній системі сучасного європейського суспільства.....	18
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В МОРАЛЬНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	24
2.1. Роль релігії у формуванні світогляду сучасного європейського суспільства.....	24
2.2. Вплив світових релігій на формування морально-етичної системи сучасного європейського суспільства.....	32
РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В МОРАЛЬНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	41
3.1. Компаративний аналіз релігійних цінностей в моральній системі секуляризованих європейських держав та держав із впливовими релігійними інституціями.....	41
3.2. Місце релігійних цінностей в моральній системі сучасного українського суспільства.....	51
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	62

ВСТУП

Актуальність дослідження. У контексті глобалізації та секуляризації сучасного світу, питання впливу релігійних цінностей на моральну систему європейського суспільства набуває особливої актуальності. Релігійні вчення, традиції та обряди відіграють значну роль у формуванні моральних норм і цінностей, впливають на поведінку, вибір та життєві орієнтири людей. У цьому контексті, важливим завданням є дослідження співвідношення між релігією та мораллю у сучасному європейському суспільстві, а також вивчення того, як релігійні цінності впливають на соціальну поведінку і вибір особистості.

У рамках цієї теми розглядається вплив релігії на моральні стандарти та норми, які формують підґрунтя європейської культури та ідентичності. Аналіз різних релігійних традицій та їх вплив на моральні цінності є необхідним для розуміння сучасних суспільних процесів.

Проблемна ситуація полягає у тому, що у сучасному європейському суспільстві все частіше трапляються конфлікти релігійних інтересів і моральних цінностей. Зростання популярності ісламської релігії завдяки притокам мігрантів з країн третього світу, де переважно домінує іслам, викликає занепокоєння для європейських країн, які мають інші релігійні і моральні цінності.

Країни, в яких католицька церква відіграє значну роль не тільки в суспільстві, а й політиці, як приклад Польща: заборона абортів, що ґрунтується на релігійних моральних нормах та цінності людського життя. В свою чергу, це призводить до конфліктів між релігійним та не релігійним суспільством.

Ці ситуації показують, що взаємозв'язок між релігійними цінностями та моральними нормами у сучасному європейському суспільстві, є гострою темою.

Об'єкт дослідження: релігійні цінності в контексті моральної системи європейського суспільства.

Предмет дослідження: взаємозв'язок між релігійними цінностями та моральними нормами у сучасному європейському суспільстві.

Мета дослідження: вивчення ролі релігійних цінностей у формуванні моральної системи сучасного європейського суспільства. Для досягнення цієї мети поставлено наступні завдання:

- вивчити особливості рефлексії феномену релігійних цінностей в історії європейської філософії;
- проаналізувати основні поняття дослідження: «цінність», «релігія», «релігійна цінність», «моральна система», «суспільство», «сучасне європейське суспільство»;
- визначити принципи і методи дослідження релігійних цінностей в моральній системі сучасного європейського суспільства;
- дослідити роль релігії у формуванні світогляду сучасного європейського суспільства;
- розглянути вплив світових релігій на формування морально-етичної системи сучасного європейського суспільства;
- зробити компаративний аналіз релігійних цінностей в моральній системі секуляризованих європейських держав та держав із впливовими релігійними інституціями;
- розглянути місце релігійних цінностей в моральній системі сучасного українського суспільства.

Гіпотеза дослідження: релігія має домінантний вплив на формування моральних цінностей сучасного європейського суспільства.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, семи параграфів, восьми таблиць, висновків та списку літератури.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В МОРАЛЬНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

1.1. Особливості рефлексії феномену релігійних цінностей в історії європейської філософії

Антична філософія є одним із ключових періодів у розвитку людської думки, де здійснювалася рефлексія релігійних цінностей і їхньої ролі у формуванні світогляду та етичних норм суспільства. Різні філософські школи античності надавали різні інтерпретації цих цінностей, що свідчить про складність та багатогранність релігійного феномену у той період [5, с. 27].

На початковому етапі античної філософії, який представляли такі філософи як Гомер, Гесіод, та Феогнід, релігійні цінності викладалися через призму міфологічних сюжетів та образів. Міфи виступали як основне джерело знань про богів, природу та людську долю, формуючи моральні та етичні норми античного суспільства. Інтерпретація цих цінностей міфологічними сюжетами дозволяла людям розуміти світ через символіку та алегорії, що було характерним для того періоду.

У досократичний період античної філософії, такі філософами як Фалес, Анаксимандр, Анаксимен, Піфагор та Геракліт, зосереджувалися на вивченні природи та пошуку першооснови світу. Вони трактували релігійні цінності через призму природних явищ, нерідко відбиваючи божественність у природних стихіях або космосі. Наприклад, Анаксимандр уважав необхідність виходу за межі міфології для пояснення світу через пошук природних законів.

Перехід до сократичного періоду, представленого Сократом, Платоном та Аристотелем, відбувся через підкреслення ролі розуму та етики у сприйнятті релігійних цінностей. Сократ закликав до самопізнання та пошуку істини, що відобразилося у його відмові від офіційних міфологічних традицій на користь

філософського дослідження. Платон у свою чергу розробив ідею світу ідей, де божественні ідеї виступали як вища форма буття та джерело моральних цінностей. Аристотель доповнив це трактування, розглядаючи Бога як джерело досконалості, що підкреслювало важливість раціонального пізнання божественного.

Важливою рисою античної філософії був антропоцентризм, що означало постановку людини в центр світобудови, незважаючи на визнання ролі богів. Це привело до переосмислення традиційних релігійних цінностей та акцентуації на людській етиці та моралі. Раціоналізм також став важливим аспектом античної філософії, де філософи прагнули раціонально обґрунтувати релігійні цінності через логіку та аргументацію, що свідчило про зародження критичного мислення та прагнення до інтелектуального осмислення релігії.

Трактування релігійних цінностей у античній філософії справило значний вплив на розвиток європейської наукової думки. Ідеї античних філософів про природу божества, зв'язок людини з богами, роль етики та моралі у релігії лягли в основу багатьох більш пізніх філософських систем.

Одним із ключових аспектів впливу античної філософії на європейську думку було підтримання та розвиток раціонального мислення. «Релігійні цінності, які трактувалися з урахуванням розуму та логіки, сприяли формуванню критичного мислення та інтелектуального підходу до релігійних питань у майбутніх філософських школах та напрямках» [4, с. 50].

Також важливим впливом античної філософії на європейську думку була перспектива етичного розвитку. Філософія Сократа, Платона та Аристотеля акцентувала увагу на важливості етики та моралі в житті людини, що стало основою для формування етичних концепцій та цінностей у подальшому розвитку європейської філософії та культури.

Релігійні цінності в античній філософії вплинули і на формування соціокультурних норм і цінностей у європейському суспільстві. Ідеї про духовність, моральність та відносини з вищими силами, які виникли у античній

філософії, мали велике значення для становлення релігійних традицій та етичних поглядів у Європі.

Таким чином, антична філософія з її трактуванням релігійних цінностей стала важливим фундаментом для розвитку європейської думки та культури. Ідеї про природу світу, роль людини у ньому, значення розуму та етики у сприйнятті релігії, що виникли на основі античних філософських концепцій, пронизали всі сфери інтелектуального та духовного життя Європи, від філософії та науки до мистецтва та моралі.

У період середньовіччя відбувалися значні трансформації у сфері релігійних цінностей, що вплинули на розвиток європейської культури та світогляду. Початок середньовіччя, який датується приблизно V століттям, був визначений домінуванням християнства та тісним зв'язком церковної та політичної влади. Релігійні цінності та ідеали, такі як віра, покаєння, служіння Богу та спасіння, визнавалися найважливішими для суспільства того часу.

Одним з ключових аспектів середньовічної релігійної культури було чернече життя. Монахи та черниці присвячували своє життя молитві, аскезі та розмірковуванню над Священним Писанням. Чернецькі ордени, такі як бенедиктинці, францисканці та домініканці, мали значний вплив на поширення християнства та збереження культурних традицій [14, с. 47].

В період середньовіччя розвивалася й систематизувалася теологія як наука. Видатні теологи, як от Аврелій Августин, Фома Аквінський та П'єр Абеляр, розробляли та аргументували християнські догми, спрямовуючи суспільство на релігійний шлях. Також варто зазначити внесок схоластики в релігійну думку. Цей філософський напрямок прагнув поєднати раціональне мислення з вірою, розширюючи можливості релігійного осмислення світу.

Містика відігравала важливу роль у релігійному житті середньовіччя. Містики, такі як Мейстер Екхарт, Йоганнес Толлер та Тереза Авільська, прагнули до безпосереднього спілкування з Богом через екстатичний досвід та внутрішню трансформацію.

З приходом епохи Відродження відбулося переосмислення релігійних цінностей. Людська особистість та раціональне мислення отримали більший акцент, що привело до змін у релігійному світогляді. Релігійна думка Відродження була спрямовані на пошук гармонії між вірою та розумом, підкреслюючи важливість особистого досвіду та індивідуального спілкування з Богом.

Отож, середньовіччя відзначалося значними змінами у сфері релігійних цінностей, що відобразилося в розвитку теології, схоластики, містики та інших аспектів релігійного життя. Ці еволюційні процеси заклали основи для подальшого розвитку релігійної думки в Європі та вплинули на формування світогляду сучасних суспільств.

Реформація, розпочавшись у XVI столітті, визначила нові шляхи розвитку для релігійної, політичної та соціальної сфер в Європі, сформувавши зміни у суспільному світогляді, пов'язані з формуванням протестантської ідеології як протиположності католицизму. Цей період став не лише часом змін у віросповіданні, а й глибоких перетворень у культурі, моральних цінностях та поглядах на світ. По-перше, релігійний плюралізм, що виник унаслідок Реформації, змусив людей переосмислити своє віровчення та вибирати між різними конфесіями, що спричинило активну дискусію та пошук істини у релігійних текстах.

Крім того, лідери Реформації акцентували увагу на індивідуальній вірі, відкидаючи масштабні ритуали та ставлячи під сумнів авторитет церковних ієрархів, що змусило суспільство переглянути власні погляди на релігію та духовність. Великий вплив на розвиток Реформації мала ідея перекладу Біблії на національні мови, що зробило це священне письмо доступним широким масам населення та відкрило нові можливості для теологічного дослідження та розвитку герменевтики [3, с. 55].

Незважаючи на те, що Реформація викликала значні соціальні та політичні зміни, вона також стимулювала культурні інновації та розвиток мистецтва, літератури та освіти. Поява різних конфесій сприяла зростанню конкуренції в релігійній сфері, що змусило церкву та духовенство активно

реагувати на нові виклики та змінювати свої підходи до віровчення. Реформація також відіграла важливу роль у формуванні політичних інститутів та розвитку демократичних принципів, зокрема свободи совісті та прав людини (див. Табл. 1.1). Політичні перетворення, спричинені Реформацією, дали поштовх для розвитку інституцій і правової системи, що сприяло стабільності та розвитку європейських держав.

Таблиця 1.1

Вплив Реформації на релігійні цінності в Європі

Цінність	До Реформації	Після Реформації
Авторитет	Католицька церква	Святе Письмо
Спасіння	Добрі справи	Віра та благодать
Священство	Ієрархія	Загальне священство
Таїнства	7 таїнств	2 таїнства (хрещення та причастя)
Роль мирян	Пасивна	Активна участь у богослужінні та тлумаченні Біблії

«Одним із важливих аспектів Реформації була зміна поглядів на роль індивіда в суспільстві та відносини між людьми. Протистояння між католицизмом і протестантизмом сприяло формуванню нових цінностей, які базувалися на ідеї індивідуальної віри та свободи совісті. Це відобразилося у підвищенні ролі особистості в суспільстві, розвитку освіти та науки, що змінило погляди на освіту, культуру та розвиток людського потенціалу. Реформація також вплинула на розвиток мови та літератури, оскільки переклад Біблії на національні мови сприяв розвитку літературної та мовної культури у країнах Європи» [10, с. 68].

Новий час, що охоплює XVII-XVIII століття, є періодом важливих трансформацій у європейській культурі та суспільстві. Одним із ключових аспектів цих змін є зростання раціоналізму, що спричинило переосмислення традиційних догм, зокрема, у сфері релігійних цінностей. Освітній рух, відомий

як Просвітництво, відіграв важливу роль у цьому процесі, закликаючи до критичного мислення та піддавання сумніву авторитету релігійних інститутів.

Просвітницькі ідеї спрямовувалися на перегляд релігійних цінностей з позицій розуму та критичного осмислення. Цей підхід сприяв раціоналізації релігійних уявлень, що проявлялося у формуванні таких напрямків як деїзм, натуралізм та гуманізм.

Деїсти вірили в існування Бога, але відкидали його активне втручання у справи людей. Їхнє уявлення про Бога базувалося на природних законах та загальній гармонії світу. Натуралісти ж відкидали надприродні явища та пояснювали природні явища за допомогою наукових знань та законів, що лежали в основі всесвіту.

Гуманізм, що ставив людину в центр світогляду, зазначав її автономію та неповторність. Людина розглядалась як носій моральних цінностей та прав та обов'язків, що випливають із її гідності та розуму. Ці напрямки сприяли розвитку критичного мислення, пошуку обґрунтування моральних норм та визначенню ролі релігії у формуванні суспільства (див. Табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Освітній рух і раціоналізація релігійних цінностей у Новий час

Напрямок	Основні ідеї	Представники
Деїзм	Віра в Бога, але відкидання ідеї про його втручання в людські справи	Джон Локк, Давид Юм
Натуралізм	Пояснення світу за допомогою природних законів, відкидання надприродних явищ	Томас Гоббс, Бенедикт Спіноза
Гуманізм	Ствердження цінності та автономії людини	Жан-Жак Руссо, Іммануїл Кант

У XVII столітті рефлексія над релігійними цінностями стала більш критичною. Розвивалися концепції деїзму та натуралізму, що висували релігію на перехрестя з розумом та науковими знаннями. Деїсти акцентували увагу на

розсудочному розумінні Бога та його відсутності в повсякденному житті людей, тоді як натуралісти домагалися зрозуміти природу через науковий підхід без релігійних або метафізичних пояснень.

У XVIII столітті гуманізм став переважаючим напрямом у рефлексії релігійних цінностей. Релігія все частіше сприймалася як система моральних цінностей, що базувалася на розумі, а не на вірі чи авторитеті. Це призвело до подальшої секуляризації суспільства, зміцнення гуманістичних ідеалів та визнання значення індивідуальної свободи та відповідальності.

Таким чином, Просвітницький рух та раціоналізація релігійних цінностей мали значний вплив на європейську культуру та суспільство. Вони сприяли зростанню критичного мислення, розширенню знань та розвитку гуманістичних цінностей. Ці процеси не лише переформували роль релігії у суспільстві, але й поклали основи для подальших дискусій про відношення розуму та віри, моралі та науки, людини та її місця у всесвіті [9, с. 98].

Релігійні цінності та їх вплив на формування європейської моралі є однією з ключових тем в історії та філософії. Починаючи зі стародавніх часів і до сучасності, релігійні переконання та цінності грали важливу роль у розвитку культури, етики, політики та правових систем у Європі.

Почнемо з впливу юдаїзму та християнства на формування європейської моралі. Дві авраамічні релігії, юдаїзм і християнство, мають глибокі корені у європейській культурі. Наприклад, Десять заповідей, дані Мойсею на Синайській горі, є одним з фундаментальних етичних принципів, які лягли в основу європейської моралі. Серед них – заповідь «Не вбивай», що стала основою для морального заповідання процесів суспільства. Християнство також зробило вагомий внесок у розвиток моральних уявлень, зокрема, через проповіді про любов до ближнього, прощення та милосердя.

Згідно з історичним контекстом, епоха Просвітництва відіграла значну роль у переосмисленні релігійних цінностей. У цей період почали з'являтися критичні погляди на релігійні догми та інституції. Філософи, такі як Вольтер, відкрито критикували релігійні структури та практики. Незважаючи на це, інші

великі філософи, зокрема Іммануїл Кант, визнавали важливість релігійних цінностей для моралі. Кант підкреслював, що основні моральні принципи мають універсальний характер і мають бути засновані на розумі, а не лише на вірі.

Зараз у сучасному європейському суспільстві спостерігається явна тенденція до секуляризації. Це означає зменшення впливу релігії на різні аспекти життя та культурні цінності суспільства. Однак, важливо відзначити, що релігійні цінності ще часто відіграють значну роль для багатьох людей і мають вплив на формування правових, політичних та етичних структур у Європі.

З погляду філософії, рефлексія навколо релігійних цінностей у європейській історії філософії була різноманітною. Наприклад, Тома Аквінський вважав, що релігія та розум є двома джерелами знань про мораль, і обидва вони важливі для формування етичних стандартів. У той же час, Фрідріх Ніцше критикував релігійні цінності, вважаючи їх застарілими та обмежуючими для свободи думки та вчинків.

У сучасному світі релігійні цінності стикаються зі значними викликами, такими як плюралізація цінностей, зменшення впливу релігії в суспільстві та зростання релігійного екстремізму. Однак, незважаючи на це, релігія залишається важливим фактором у формуванні моральних уявлень та цінностей. Сучасні філософські дебати стосовно ролі релігії у суспільстві залишаються актуальними, і вони залежать від культурних, історичних та соціальних контекстів кожної конкретної спільноти [13, с. 119].

1.2. Аналіз основних понять дослідження: «цінність», «релігія», «релігійна цінність», «моральна система», «суспільство», «сучасне європейське суспільство»

Цінність – ключове поняття, яке належить до областей дослідження, що охоплюють філософію, соціологію, психологію та економіку. Вона є складним явищем, яке визначає сенс життя, поведінку та прийняття рішень як для

окремої особи, так і для суспільства в цілому. З наукової точки зору, цінність можна розглядати як атрибут, що надає об'єктам, явищам або ідеям значущість для людей. Вона також представляє собою суспільний конструкт, який формується через колективні уявлення та норми, що визначають, що є важливим у конкретному культурному контексті [6, с. 133].

Цінності виконують різноманітні функції у суспільстві. По-перше, вони мають інтегративну функцію, яка полягає в тому, що вони об'єднують людей, створюючи спільну систему координат і розуміння світу. Це дозволяє формувати стабільні соціальні структури та сприяє співпраці в межах суспільства. Друга функція – регулятивна – визначає нормативи поведінки, що впливають на прийняття рішень та формування соціальних відносин. Цінності також мають мотиваційну функцію, оскільки вони спонукають людей до дії, надаючи цілям та прагненням сенс та значущість. Нарешті, вони мають оцінну функцію, дозволяючи судити про добро і зло, правильне і неправильне, що впливає на процеси прийняття рішень та формування моральних цінностей.

Важливість цінностей в сучасному світі важко переоцінити. З розвитком глобалізації та зростанням міграційних процесів виникає проблема зіткнення різних ціннісних систем і культурних цінностей. Це може спричинити конфлікти та непорозуміння між різними групами людей. Тому важливо розвивати діалог між культурами та шукати загальні цінності, які допомагають зберегти гармонію та взаєморозуміння.

Одним з актуальних питань, пов'язаних з цінностями, є їхня зміна в часі та під впливом різних факторів. Це включає в себе еволюцію соціокультурних цінностей, зміну цінностей у відповідь на технологічний прогрес, соціальні зміни або політичні перетворення. Наприклад, зміна уявлень про рівність гендерів, розширення прав людини або зростання екологічної свідомості може призвести до зміни цінностей у суспільстві.

Ще одним важливим аспектом є конфлікти цінностей, які виникають через зіткнення різних ціннісних систем. Це може траплятися на різних рівнях – від особистих конфліктів до міжнаціональних протистоянь. Розв'язання таких

конфліктів вимагає комплексного підходу, який враховує інтереси всіх сторін та прагне досягти мирного вирішення суперечностей.

Релігія виступає як складна система вірувань, практик та інституцій, яка має значний вплив на формування цінностей та світогляд людей. З соціологічної точки зору, релігія є інститутом соціалізації, який передає цінності з одного покоління до іншого. Це досягається через релігійні тексти, ритуали та обряди, а також за допомогою релігійних лідерів.

Релігійні тексти, такі як священні книги (Біблія, Коран, Тора), містять моральні настанови, які впливають на уявлення людей про добро і зло, справедливість та інші моральні категорії. Ці тексти визначають норми поведінки та моральні стандарти, що є основою для формування цінностей віруючих.

Ритуали та обряди релігії виконують важливу роль у закріпленні цінностей через символічні дії та спільний досвід. Наприклад, молитва, піст, паломництво — це специфічні практики, які закріплюють віруючих у їхніх переконаннях та цінностях [1, с. 224].

Релігійні лідери, такі як священники, імами, рабини, виступають як авторитетні постаті, які не лише служать зразками для наслідування, а й є трансляторами цінностей. Вони виконують роль підтримки та пояснювачів релігійних доктрин та моральних принципів.

З психологічного погляду, релігія має важливе значення для багатьох людей. Вона надає відчуття сенсу та мети життя, що допомагає людям знаходити стійкість та орієнтири в своєму існуванні. Релігія може також знижувати рівень тривоги та стресу, надаючи віру в надприродну силу та потойбічне життя, що дає відчуття заспокоєння та підтримки.

Крім того, релігія може стимулювати соціальну поведінку, оскільки релігійні цінності, такі як любов до ближнього, милосердя, співчуття, можуть мотивувати людей до альтруїзму та допомоги іншим. Це сприяє формуванню сприятливого соціального середовища та розвитку громадянської відповідальності.

Проте вплив релігії на формування цінностей може мати і негативні аспекти. Наприклад, релігійний фанатизм може сприяти нетерпимості до інших вірувань та ідей, що може призводити до конфліктів та дискримінації. Також існує ризик використання релігії для маніпулювання людьми та експлуатації їхніх вірувань, що може призводити до негативних наслідків.

Деякі релігійні тексти містять заклики до жорстокості та насильства, що може призводити до виправдання агресії та насильства. Такі тлумачення релігійних текстів можуть мати шкідливий вплив на формування цінностей та поведінку людей. Вплив релігії на формування цінностей залежить від багатьох факторів, таких як конкретна релігія, інтерпретація релігійних текстів, а також особисті переконання кожної окремої людини.

Моральні системи та релігійні цінності є важливою складовою культурного та соціального життя суспільства. Ці два аспекти тісно пов'язані між собою і досліджуються вченими з різних галузей, включаючи філософію, теологію, соціологію та психологію. Розглядаючи цю тему з наукової точки зору, ми можемо виявити глибину і складність взаємозв'язку між мораллю та релігією.

Філософія розглядає мораль як систему норм і принципів, що регулюють поведінку людей. Вона вивчає поняття моралі, її походження і розвиток у суспільстві. Релігійні цінності, натомість, базуються на вірі в надприродне і включають в себе моральні вчення, які вважаються божественними.

Теологія аналізує зв'язок між мораллю та релігією з точки зору віри. Деякі релігії вважають, що моральні закони були дані людям божеством і є непорушними, в той час як інші релігії вважають, що люди мають здатність самостійно розуміти мораль і приймати рішення відповідно до своїх внутрішніх переконань.

Соціологія досліджує вплив релігії на мораль на рівні суспільства. Дослідження показують, що релігійні люди частіше дотримуються традиційних моральних цінностей, таких як чесність, співчуття та повага до старших.

Релігійні громади можуть виступати як соціальний контроль, сприяючи збереженню моральних норм у суспільстві.

Психологія вивчає, як релігійні вірування впливають на моральну поведінку індивідів. Деякі дослідження свідчать про те, що релігія може мотивувати людей до альтруїзму та інших просоціальних дій, а також надавати психологічну підтримку в складних ситуаціях.

Взаємозв'язок між моральною системою та релігійними цінностями може бути проілюстровано на прикладі десяти заповідей, даних у Старому Завіті. Ці заповіді, визнані багатьма релігіями, містять основні моральні принципи, такі як заборона на вбивство, крадіжку, перелюб і лжесвідчення. Десять заповідей протягом століть впливали на моральні стандарти у багатьох суспільствах і продовжують впливати на сучасне моральне мислення.

Однак важливо зазначити, що зв'язок між мораллю та релігією не завжди є однозначним. Існують різні релігії з різними моральними вченнями, а також люди, які не практикують жодну релігію, але дотримуються високих моральних стандартів [11, с. 226].

Релігія може впливати на моральну поведінку людей різними способами. Вона може бути джерелом мотивації для дотримання моральних норм через віру в божественну владу і справедливість. Також релігійні громади зазвичай забезпечують соціальний контроль, спонукуючи своїх членів до дотримання встановлених правил і норм. Крім того, релігійні вірування можуть формувати особистість людини, впливаючи на її цінності, переконання і моральні орієнтири. Наприклад, релігія може виховувати в людей відповідальність, терпимість, любов до ближнього, а також сприяти розвитку внутрішньої справедливості і милосердя. У цілому, релігійні вірування можуть впливати на формування особистості з позитивних моральних якостей, що сприяє гармонійному розвитку індивіда у суспільстві.

Сучасне європейське суспільство представляє собою складну систему, яка постійно змінюється під впливом різноманітних факторів. Одним з ключових аспектів цієї еволюції є глобалізація. Європейські країни все більше

інтегруються в світову економіку, що призводить до збільшення транснаціональних зв'язків і обміну товарами, ідеями та культурою. Це відображається в зростанні міжнародних корпорацій, культурному розмаїтті та впливі іноземних культур на європейське життя.

Поряд з глобалізацією важливу роль в сучасному європейському суспільстві відіграють технологічні інновації. Розвиток інформаційних технологій, штучного інтелекту, біотехнологій та інших галузей технологій створює нові можливості для підприємств, змінює структуру ринку праці і способи взаємодії між людьми. Наприклад, швидкий розвиток інтернет-технологій змінив способи комунікації, торгівлі та освіти, що впливає на всі сфери життя сучасного європейця.

Не менш важливим фактором є міграція. Зростання міграційних потоків з країн, що розвиваються, викликає необхідність управління інтеграцією мігрантів та забезпеченням їхніх прав і потреб у нових країнах проживання. Цей процес також впливає на демографічну ситуацію та культурні аспекти суспільства, спонукаючи до переосмислення концепцій культурної ідентичності та міжкультурного діалогу.

Політичні та економічні трансформації також відображають складність і динаміку сучасного європейського суспільства. Наприклад, Brexit та інші геополітичні події породжують питання щодо майбутнього Європейського Союзу та його відносин з іншими країнами. Економічна нестабільність, боргова криза, конфлікти щодо торговельних угод та енергетична безпека - все це викликає необхідність перегляду стратегій розвитку та пошуку нових шляхів для стабільності та процвітання.

Усі ці аспекти розвитку європейського суспільства мають моральні орієнтири, які визначають його цінності та спрямованість. «Гуманізм, демократія, рівність, толерантність та екологічна відповідальність стали основними принципами, на яких ґрунтується сучасна європейська цивілізація. Саме ці цінності визначають стосунки між людьми, політичні реформи та заходи в сфері охорони навколишнього середовища» [7, с. 230].

Таким чином, сучасне європейське суспільство є складною та динамічною системою, що постійно еволюціонує під впливом глобальних та внутрішніх чинників. Розуміння цих процесів та моральних орієнтирів дозволяє прогнозувати та впливати на майбутні тенденції розвитку цього суспільства в напрямку сталого та гармонійного розвитку.

1.3. Принципи і методи дослідження релігійних цінностей в моральній системі сучасного європейського суспільства

Історичний метод дослідження релігійних цінностей є ключовим інструментом для розуміння еволюції та динаміки моральної системи сучасного європейського суспільства. Цей метод дозволяє зосередитися на історичному розвитку релігійних вірувань, практик та інституцій, щоб проаналізувати їх вплив на формування та трансформацію моральних цінностей.

Історичний метод базується на кількох принципах, які спрямовані на забезпечення об'єктивності та акуратності дослідження. Перш за все, це принцип історизму, який підкреслює постійну змінність та розвиток релігійних цінностей протягом історичного часу. Релігійні переконання не є статичними, вони еволюціонують разом із суспільством.

Другий принцип – це об'єктивність. Дослідник має уникати суб'єктивних оцінок та інтерпретацій, прагнучи до максимально неупередженого аналізу історичних джерел. Крім того, важливим є принцип критицизму, який передбачає ретельний критичний аналіз джерел для встановлення їх достовірності та автентичності.

Одним із методів дослідження є аналіз текстів, який включає вивчення релігійних текстів, таких як священні писання, канонічні тексти, проповіді тощо. Це дозволяє отримати уявлення про релігійні цінності та норми. Також важливим є аналіз релігійних артефактів, який включає дослідження храмів, ікон, скульптур та інших предметів, які візуалізують релігійні цінності. Крім

того, аналіз ритуалів дозволяє розкрити практичне втілення релігійних цінностей у формі обрядів та церемоній [2, с. 188].

Історико-порівняльний метод є ще одним важливим інструментом дослідження, оскільки він дозволяє порівняти релігійні цінності різних релігій та культур в історичній перспективі. Це допомагає виокремити спільні та унікальні аспекти цих цінностей.

У контексті моральної системи сучасного європейського суспільства історичний метод дослідження релігійних цінностей є надзвичайно важливим. Він дозволяє проаналізувати вплив релігійних вірувань та практик на формування та трансформацію моральних цінностей. Історичні дані свідчать про те, що релігія відігравала значну роль у формуванні цінностей, таких як цінність людського життя, сім'ї, співчуття та справедливості.

Проте сучасне європейське суспільство переживає процес секуляризації, що призводить до зменшення впливу релігії на повсякденне життя людей. Це вимагає переосмислення та трансформації традиційних релігійних цінностей у контексті нових суспільних умов.

Історичний метод дослідження може сприяти розумінню цих процесів та допомогти визначити, як релігійні цінності можуть адаптуватися до нових реалій. Важливо дослідити, як релігійні традиції можуть взаємодіяти з іншими світоглядними системами, такими як гуманізм, щоб сформувати нову етику, яка відповідатиме потребам сучасного європейського суспільства. Це вимагає глибокого аналізу та розуміння того, які аспекти релігійних цінностей можуть бути збережені, а які потребують переосмислення чи переформування.

Філософський аналіз є потужним інструментом дослідження релігійних цінностей, оскільки він дозволяє глибоко зрозуміти та критично осмислити їхню природу, функції та вплив на моральну систему сучасного європейського суспільства. У цьому методі використовуються логічні та аргументативні підходи для розкриття сутності релігійних цінностей, вивчення їх динаміки та оцінки впливу на моральну систему.

Розкриття сутності релігійних цінностей передбачає визначення та аналіз основних понять, пов'язаних з релігійними цінностями, таких як добро, зло, справедливість, сенс життя, віра, спасіння. Це дозволяє зрозуміти етичні та духовні принципи, що лежать в основі релігійних цінностей, а також вивчити їх зв'язок з іншими аспектами людського життя, такими як культура, політика, економіка.

Дослідження динаміки релігійних цінностей включає аналіз трансформації цих цінностей протягом історії та в різних культурних контекстах, вивчення впливу соціальних, економічних та політичних змін на них, а також адаптацію до сучасних викликів, таких як секуляризація, глобалізація, плюралізм [12, с. 263].

Оцінка впливу релігійних цінностей на моральну систему передбачає дослідження того, як вони формують моральні уявлення та поведінку людей, впливають на соціальну згуртованість та толерантність, а також як можуть бути використані для вирішення етичних дилем та конфліктів.

Принципи дослідження релігійних цінностей, такі як об'єктивність, повага та рефлексивність, є ключовими для забезпечення якісного та неупередженого аналізу. Об'єктивність полягає в уникаючі суб'єктивних оцінок та стереотипів, а повага передбачає шанобливе ставлення до релігійних переконань навіть у випадках, коли дослідник з ними не згоден. Рефлексивність вимагає усвідомлення власних цінностей та переконань, щоб вони не впливали на результати дослідження.

Методи дослідження релігійних цінностей включають аналіз текстів релігійних джерел, історичний аналіз трансформації цих цінностей, соціальний аналіз їх впливу на суспільство та порівняльний аналіз цінностей різних релігій та культур.

Отож, філософський аналіз дозволяє нам краще зрозуміти релігійні цінності та їхню роль в моральній системі сучасного суспільства. Це знання може бути використане для покращення діалогу між різними релігійними та культурними групами, а також для розв'язання етичних дилем та конфліктів.

Релігія, у перспективі століть, відіграла важливу роль у формуванні моральних цінностей та їх еволюції. Ця тема цікавить соціологів, психологів, філософів та інших науковців, оскільки релігія являє собою складний соціокультурний феномен, що має величезний вплив на світогляд та поведінку людей.

Соціологічний підхід до вивчення релігії дозволяє розглянути її як соціальний феномен, що впливає на структуру та динаміку суспільства. Сучасний соціологічний аналіз релігії та моралі зосереджується на декількох ключових аспектах. По-перше, досліджується вплив релігійних інституцій, які формують та транслюють моральні норми, цінності та поведінкові патерни. Далі, аналізується процес релігійної соціалізації, який визначає вплив залучення до релігії на моральні цінності та поведінку людини протягом життя. Також вивчається зв'язок між релігійними переконаннями, віруваннями та практиками з моральними цінностями їхніх прихильників. Додатково, аналізується вплив релігійної ідентичності на моральні цінності та поведінку індивідів, а також їх зв'язок з соціальною стратифікацією та іншими аспектами соціального життя.

Для вивчення релігійних цінностей у контексті моральної системи сучасного європейського суспільства використовуються різноманітні методи дослідження. Кількісні методи, такі як опитування та анкетування, дозволяють отримати широкий обсяг даних про релігійні цінності та моральні переконання різних релігійних груп. З іншого боку, якісні методи, наприклад, інтерв'ю та фокус-групи, дозволяють глибше розібратися в особистому досвіді та інтерпретації релігійних цінностей. Також важливим є аналіз релігійних текстів, проповідей та інших джерел для виявлення офіційних догм та цінностей конкретних релігій. Статистичний аналіз використовується для обробки та аналізу даних, отриманих за допомогою кількісних та якісних методів, з метою виявлення статистично значущих зв'язків між релігійними цінностями та іншими факторами, такими як соціальний статус, етнічна приналежність та гендерна ідентичність.

Принципи дослідження релігійних цінностей включають у себе об'єктивність, що передбачає неупереджений аналіз даних без суб'єктивних оцінок та релігійних догм. Також використовується наукова методологія, що базується на емпіричних методах дослідження, порівняльний аналіз для вивчення різних релігійних груп та їхніх моральних цінностей, історичний контекст для розуміння еволюції релігійних цінностей у зв'язку з історичними та соціальними змінами, а також міждисциплінарний підхід, який поєднує знання з різних наукових дисциплін для комплексного розуміння релігійних цінностей та моралі [8, с. 520].

Соціологічний підхід дозволяє нам уникати узагальнень та дозволяє аналізувати різноманітні аспекти релігійних впливів на моральні цінності. Важливо розуміти, що релігійність не є статичним аспектом суспільства, але постійно змінюється та адаптується до соціокультурних змін.

Релігія, як соціокультурний феномен, зі своїми догмами та цінностями, має значний вплив на формування моральних норм та цінностей у суспільстві. Цей вплив виявляється в різних аспектах життя людини, таких як прийняття рішень, поведінка, ставлення до моральних дилем, та інші аспекти етичного характеру. Щоб детальніше вивчити цей вплив у конкретних ситуаціях, використовують метод кейс-стаді, який дозволяє аналізувати вплив релігійних цінностей на мораль на прикладах реальних життєвих ситуацій.

Методологія дослідження включає в себе ретельне вивчення конкретних випадків, коли релігійні переконання людей мають значний вплив на їхні моральні судження та вчинки. Одним з аспектів, які аналізуються, є вплив релігійних догматів на моральні дилеми. Релігійні правила та норми поведінки можуть стати ключовими факторами у прийнятті рішень людьми. Також важливо розглядати роль релігійних авторитетів, таких як священні текстів, релігійних лідерів, або інших духовних впливів, які можуть визначати моральні цінності та норми у певних груп людей.

Аналіз кейс-стаді дозволяє краще розуміти складність моральних дилем, які виникають у людей з різними релігійними переконаннями. Він також

допомагає виявити різноманіття релігійних поглядів та їх вплив на особистісний моральний характер. Висновки з такого дослідження дають можливість краще розуміти сукупний вплив релігії на моральну поведінку у різних сферах життя людини.

У підсумку, дослідження впливу релігійних цінностей на мораль є важливим кроком у розумінні соціальних та етичних аспектів людського життя.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В МОРАЛЬНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

2.1. Роль релігії у формуванні світогляду сучасного європейського суспільства

Християнство, яке зародилося на Близькому Сході у I столітті н.е., виявило глибокий і значний вплив на розвиток європейської культури, цінностей та політики. Цей вплив охоплює широкий спектр аспектів європейського життя, починаючи від мистецтва та архітектури і закінчуючи політичними і релігійними реформами.

У мистецтві та архітектурі християнство відіграло надзвичайно важливу роль. Собори, такі як Нотр-Дам у Парижі або Кельнський собор, не лише служили місцями релігійних обрядів, а й стали витворами мистецтва, які вразили своєю величчю та досконалістю виконання. Вітражі, фрески та скульптури, що прикрашали ці споруди, відображали біблійні сюжети та важливі моменти християнської історії. Мистецтво Ренесансу та Просвітництва також було вплинуте християнськими темами та ідеями, що відображалось у творчості майстрів, таких як Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рафаель і багатьох інших [19, с. 4].

Література та музика також були глибоко змінені під впливом християнства. Середньовічні епоси, які відображали християнські цінності та моральні принципи, стали популярними серед читачів. Такі твори, як «Пісня про Роланда» та «Беовульф», не лише розповідали про героїчні подвиги, а й пропагували ідеї справедливості та вірності. Класичні твори, як «Божественна комедія» Данте або «Месія» Генделя, глибоко досліджували релігійні теми та філософські питання, що визначило нові напрямки у літературі та музиці.

Християнство також вплинуло на систему освіти в Європі. Монастирські школи і університети, засновані церковними установами, стали осередками знань та освіти. Вони зберігали та передавали давньогрецьку та давньоримську науку та філософію, що було критичним для збереження культурних цінностей.

Щодо впливу на цінності, християнство сприяло розвитку індивідуалізму та рівності в європейському суспільстві. Віра в неповторність кожної людини перед Богом підтримувала ідеї індивідуальності та вільної волі. Релігійні принципи рівності перед Богом привнесли ідею рівності між людьми, що відіграло ключову роль у розвитку демократичних та гуманістичних цінностей.

Християнство також вплинуло на політику та суспільство. Роль церкви в політичному житті була значною, особливо у середньовіччі, коли релігійні лідери володіли великою владою і впливом. «Хрестові походи, які проводилися в ім'я християнської віри, мали великий вплив на політичну карту Європи та Близького Сходу. Реформація також викликала значні зміни у політичній та релігійній сферах, що сприяло формуванню нових ідеологій та політичних систем» [20, с. 5].

Загалом, вплив християнства на європейську культуру, цінності та політику був надзвичайно значущим і складним. Він вплинув на всі сфери життя європейців, від мистецтва та освіти до політики та соціальних структур. Хоча цей вплив не завжди був однозначним і призводив до конфліктів та розколів, він також сприяв розвитку нових ідей та цінностей, які досі впливають на сучасне європейське суспільство.

У Європі, яка є багатою історією та культурною різноманітністю, питання релігійної та національної ідентичності тісно переплетені та мають значний вплив на соціальні та політичні процеси. Релігія відігравала та продовжує відігравати ключову роль у формуванні національних ідентичностей, а релігійні конфлікти часто мають велике соціальне та політичне значення.

Розглядаючи співвідношення релігії та національності в Європі, можна виокремити кілька аспектів. Історичний аспект показує, що християнство, особливо католицизм та православ'я, відігравали важливу роль у формуванні

європейських націй та спільна релігія була об'єднуючим фактором у формуванні етнічних та культурних груп. Культурний аспект підкреслює, що релігія тісно переплетена з європейською культурою та має відображення у мистецтві, архітектурі, літературі та традиціях. Політичний аспект вказує на те, що релігія часто використовується для досягнення політичних цілей, особливо в контексті націоналістичних рухів.

У Європі спостерігаються варіації у співвідношенні релігії та національності. Наприклад, у Західній Європі є чіткий поділ між католицькими та протестантськими країнами, що має історичне походження в Реформації XVI століття. У Східній Європі домінуючу роль відігравало православ'я, хоча у XX столітті комуністичні режими намагалися придушити релігію. Південна Європа має сильний вплив католицизму на національну ідентичність, хоча в деяких країнах спостерігається зростання секуляризму. У Північній Європі лютеранство історично було домінуючою релігією, але тут також спостерігається високий рівень секуляризації.

Міграція та глобалізація також впливають на релігійний ландшафт Європи. Зростання мусульманської діаспори створює нові виклики для традиційних уявлень про європейську ідентичність [18, с. 11].

Отже, релігія та національність в Європі є складними та переплетеними явищами, які постійно змінюються під впливом історичних, культурних, політичних та соціальних факторів. Розуміння цих зв'язків допомагає краще розуміти сучасну європейську ідентичність та соціокультурні процеси на континенті.

Секуляризація є важливим аспектом сучасного європейського суспільства. Цей складний та багатогранний процес впливає на різні сфери життя, від релігійних практик до політичних та культурних норм. Одним з ключових аспектів секуляризації є зменшення релігійної приналежності та практик. Опитування показують, що у сучасному європейському суспільстві все менше людей ідентифікують себе як віруючих та регулярно відвідують

релігійні служби, особливо серед молодого покоління. Це зменшення пов'язане з факторами, такими як зростання освіти, урбанізація та глобалізація.

Зростання секулярних цінностей є ще одним важливим аспектом секуляризації. Сучасне європейське суспільство відзначається підвищенням індивідуалізму, раціоналізму, толерантності та гендерної рівності. Ці цінності часто суперечать традиційним релігійним догмам, що може призводити до конфліктів. Проте, вони також є основою для демократії та прав людини, що є важливими аспектами сучасного європейського суспільства.

Секуляризація також змінює роль релігії в суспільстві. Якщо раніше релігія відігравала домінуючу роль у формуванні моралі та етики, то тепер вона все частіше стає справою особистого вибору та приватної практики. Однак релігія може і далі відігравати важливу роль у житті людей, надаючи їм сенс, спільноту та підтримку [21, с. 10].

Секуляризація також впливає на політичні інституції. Роз'єднання церкви та держави у більшості європейських країн сприяло розвитку демократії та свободи віросповідання. Однак це також може призвести до послаблення релігійної моралі у суспільстві.

У сфері культури секуляризація проявляється у зміні тематики та підходів у творчості. Релігійні теми стають менш популярними, а інтерес до світських тем зростає. Цей процес сприяє розвитку свободи творчого самовираження та плюралізму думок, але також може призвести до втрати традиційних цінностей.

Міжрелігійний діалог є невід'ємною складовою сучасного європейського суспільства, де релігійна різноманітність стає все більш актуальною та важливою. Основна мета такого діалогу – сприяння взаєморозумінню, зменшення напруги та конфліктів, а також підтримка спільної співпраці між різними релігійними групами. Це особливо важливо в умовах зростаючої міграції, глобалізації та секуляризації.

Міжрелігійний діалог є процесом взаємодії та спілкування між представниками різних релігійних традицій. Цей процес може мати як неформальний характер (наприклад, спілкування між сусідами), так і офіційний

(зустрічі лідерів релігійних груп). Основні цілі міжрелігійного діалогу включають зменшення напруги та конфліктів шляхом налагодження довіри та взаєморозуміння, а також сприяння взаєморозумінню та співпраці шляхом вивчення різних релігійних традицій та пошуку спільних цінностей.

Сучасне європейське суспільство відзначається різноманіттям релігійних переконань, що є результатом міграційних процесів, глобалізації та секуляризації. Міграція призвела до зростання чисельності прихильників різних релігій, зокрема, мусульманського населення. Глобалізація розширила доступ до інформації про різні релігії, а секуляризація призвела до зростання числа людей без релігійних поглядів [24, с. 20].

У цьому контексті міжрелігійний діалог набуває особливого значення. Він допомагає вирішувати проблеми, пов'язані з релігійною різноманітністю, сприяє взаєморозумінню та співпраці між різними релігійними спільнотами. Крім того, міжрелігійний діалог може збагатити особисте та духовне життя учасників, допомагаючи розширювати їхній кругозір та поглиблювати розуміння власної релігійної традиції.

Взаємозв'язок між релігією та правами людини є складним феноменом, який становить основу для багатьох дискусій та досліджень серед філософів, теологів та юристів. Особливо це стає актуальним у сучасному суспільстві Європи, де спостерігається різноманітність релігійних поглядів та процес секуляризації. Поглянемо на цей взаємозв'язок з різних сторін, розглядаючи приклади як позитивного, так і негативного впливу релігії на права людини в Європі.

Почнемо з позитивного впливу. Релігійні вірування можуть стати джерелом моральних цінностей та етичних норм, які підтримують та захищають права людини. Наприклад, рух за громадянські права в США величезною мірою був підтриманий християнськими цінностями рівності та справедливості. Лідери, такі як Мартін Лютер Кінг-молодший, використовували свою віру, щоб мобілізувати людей у боротьбі з расовою сегрегацією та дискримінацією. Також, багато релігійних організацій надають

соціальні послуги, освіту та підтримку нужденним, що сприяє захисту їхніх прав. Наприклад, католицька церква активно співпрацює з бідними, біженцями та ув'язненими, щоб забезпечити їхній добробут та права (див. Табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Вплив релігії на захист та розвиток прав людини в Європі

Релігійний фактор	Позитивний вплив	Негативний вплив
Моральні цінності та етичні норми	Сприяють повазі до людської гідності, рівності та свободи	Можуть використовуватися для виправдання дискримінації та нерівності
Світоглядні орієнтири	Надають сенс життя, цінності та етичні норми, які можуть мотивувати людей до захисту прав людини	Можуть призводити до конфліктів та розколів у суспільстві
Соціальні інституції	Релігійні організації можуть надавати соціальні послуги, освіту та підтримку нужденним, тим самим сприяючи захисту їхніх прав	Релігійні інституції можуть використовуватися для контролю та утиску людей
Лідери та авторитети	Релігійні лідери можуть використовуватися для просування прав людини та мобілізації людей на їхній захист	Релігійні лідери можуть використовуватися для виправдання насильства та дискримінації

Далі, важливо зазначити захист свободи віросповідання як один із ключових аспектів впливу релігії на права людини в Європі. Релігійні групи протягом століть боролися за цю свободу, що сприяло розвитку ширшого спектра прав людини, таких як свобода слова та свобода зборів. Цей процес позначився на формуванні демократичного суспільства з підтримкою та захистом різноманітних релігійних переконань [28, с. 52].

Однак, разом із позитивним впливом, існує й негативний аспект взаємозв'язку між релігією та правами людини в Європі. Релігійні конфлікти,

наприклад, є одним із головних джерел порушень прав людини у світі. Війна в Сирії є прикладом конфлікту між сунітами та шиїтами, який відбивається на правах та безпеці цивільного населення.

Дискримінація та насильство також можуть бути пов'язані з релігійними віруваннями. Наприклад, християни в деяких мусульманських країнах стикаються з дискримінацією та переслідуваннями через свої релігійні переконання. Також, деякі релігійні практики, такі як жіноче обрізання, можуть завдавати шкоди здоров'ю та добробуту людей, що є порушенням їхніх прав.

Отож, взаємозв'язок між релігією та правами людини в Європі є динамічним та багатограним. Хоча релігія може бути джерелом моральних цінностей та захисту прав, вона також може бути використана для виправдання порушень прав людини. Важливо збалансувати ці аспекти, сприяючи розвитку суспільства на основі уваги до прав та свобод кожної людини, незалежно від їхніх релігійних переконань.

Вплив релігії на формування етичних норм та законодавства в європейських суспільствах має глибокі історичні корені, які змінювалися протягом століть під впливом різних факторів. Починаючи з часів Середньовіччя, релігія, переважно християнство, відігравала ключову роль у формуванні етичних цінностей та норм, які потім знаходили відображення у законодавстві країн континенту. Цей вплив проявлявся через релігійні догми, які визначали, що є морально правильним або неправильним, а також через активну участь релігійних інституцій у формуванні законів та вплив на законодавчий процес [27, с. 26].

Зростання секуляризації в сучасному європейському суспільстві ставить під сумнів роль релігії у законодавстві. Секуляризація відображає процес відокремлення церкви та держави, зменшення впливу релігійних установ на суспільні справи та прагнення до більшої нейтральності держави у відношенні до релігії. Цей процес викликаний розвитком науки, суспільно-політичними змінами та зміною цінностей в сучасному світі (див. Табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Вплив релігії на законодавство в деяких європейських країнах

Країна	Релігія	Вплив релігії на законодавство
Польща	Римсько-католицька церква	Значний вплив. Наприклад, аборти в Польщі фактично заборонені.
Італія	Римсько-католицька церква	Значний вплив. Наприклад, одностатеві шлюби в Італії не легалізовані.
Іспанія	Римсько-католицька церква	Вплив зменшується. Наприклад, одностатеві шлюби в Іспанії легалізовані.
Франція	Світське суспільство	Вплив релігії мінімальний.
Швеція	Світське суспільство	Вплив релігії мінімальний.

Етика та право є двома ключовими сферами, де відбувається взаємодія між релігією та законодавством. Етичні норми визначають моральні цінності та принципи, які впливають на поведінку людини, тоді як правові норми встановлюють правила поведінки, порушення яких може мати юридичні наслідки. Релігія, як джерело етичних норм, може впливати на формування правових актів через свої догми та принципи, які інкорпорується у законодавство.

Наприклад, багато країн базують своє кримінальне право на релігійних моральних принципах. Заборона вбивства, крадіжки, перелюбу та інші норми, які можна знайти у релігійних текстах, відображені в законодавстві через вплив релігійної етики. Таким чином, можна стверджувати, що релігія має прямий вплив на формування правових норм, особливо у сфері морально-етичних питань.

З іншого боку, релігія може впливати на законодавство через активну участь релігійних інституцій у політичному процесі. Церква, мечеть, синагога

та інші релігійні установи можуть висловлювати свою думку щодо законодавчих ініціатив, лобіювати за прийняття певних законів або протистояти неприйнятним з їх точки зору ініціативам. Цей вплив може бути особливо помітним у країнах зі значним релігійним населенням, де релігійні установи мають широку підтримку та авторитет.

Проте, існують аргументи за те, що законодавство повинно бути секулярним і нейтральним у відношенні до релігії. Це означає, що держава не має надавати переваги або дискримінувати за релігійними ознаками, а закони повинні бути прийняті на основі раціональних, суспільно обґрунтованих принципів, а не лише на основі релігійних уявлень.

У сучасному європейському суспільстві спостерігається різний ступінь впливу релігії на законодавство в різних країнах. Наприклад, у країнах зі значним релігійним населенням, таких як Італія та Польща, релігійні норми можуть мати значний вплив на формування законів та суспільні цінності. У той же час, країни з більш вираженим секулярним характером, як Франція та Швеція, акцентують на принципах секулярності та нейтральності у відношенні до релігії [22, с. 18].

Отже, вплив релігії на законодавство в європейських країнах є складним та багатогранним явищем, яке враховує історичні традиції, сучасні тенденції суспільства та політичні умови. Незважаючи на зростання секуляризації, релігія продовжує впливати на формування етичних норм та законодавства, хоча й існують вимоги до секулярності та нейтральності у законотворчому процесі.

2.2. Вплив світових релігій на формування морально-етичної системи сучасного європейського суспільства

Вплив релігії на формування моральних норм в європейському суспільстві відображає багатовимірну та складну динаміку, що зазнала значних змін протягом історії. Релігія, зокрема християнство, іслам та юдаїзм, грали та і досі відіграють важливу роль у визначенні цінностей, етичних принципів та

моральних орієнтирів для європейського суспільства. Зважаючи на зростання секуляризму та індивідуалізму, спостерігається зміщення акцентів в сприйнятті моралі, але релігійні впливи все ще відчутні в різних сферах сучасного життя [16, с. 81].

Християнство, як найпоширеніша релігія в Європі, історично вплинуло на формування моральних норм через такі ключові аспекти, як Десять заповідей, золоте правило та інші християнські принципи. Любов до Бога і ближнього, прощення, чесність та допомога бідним стали важливими цінностями, що впливають на етичний кодекс багатьох європейців. Крім того, християнська традиція підкреслює значення сім'ї, спільноти та соціальної солідарності, що відображається у моральних уявленнях та практиках сучасного суспільства.

Іслам, як друга за чисельністю релігія в Європі, також вносить значний вклад у формування моральних норм. П'ять стовпів ісламу, шанування пророка Мухаммеда та підпорядкування волі Аллаха є ключовими принципами, що визначають поведінку та цінності мусульманського населення. Справедливість, милосердя, благодійність та гостинність є важливими аспектами ісламської моралі, які відображаються у спілкуванні, взаємодії та соціальних взаємин у європейському контексті.

Юдаїзм, третя за чисельністю релігія в Європі, також має вагомий роль у формуванні моральних стандартів. Тора, Десять заповідей та заповіді Мойсея є основою юдейської моралі, що надають орієнтири щодо дій та відносин. Важливість сім'ї, освіти, соціальної справедливості та відповідальності є важливими принципами, що формують моральні переконання у юдейській традиції та відображаються у побуті та поведінці спільноти.

Сучасний європейський контекст характеризується зростанням секуляризму та індивідуалізму, що призводить до трансформації моральних уявлень та цінностей. Люди все частіше стають утворювати свої власні моральні норми, враховуючи особисті переконання, досвід та соціокультурний контекст, замість безпосереднього дотримання релігійних догм. Однак, не

можна ігнорувати той факт, що релігія продовжує відігравати значну роль у житті багатьох європейців (див. Табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Основні релігії Європи та їхні ключові моральні принципи

Релігія	Ключові моральні принципи
Християнство	Любов до Бога і ближнього, Десять заповідей, золоте правило, прощення, чеснота
Іслам	Віра в одного Бога (Аллаха), п'ять стовпів ісламу, шанування пророка Мухаммеда, підпорядкування волі Аллаха, справедливість, милосердя
Юдаїзм	Віра в одного Бога (Яхве), Тора, Десять заповідей, заповіді Мойсея, шанування шабату, кашрут

Релігійні організації залишаються важливими агентами у наданні соціальної допомоги та підтримки вразливим групам населення. Їхні програми та ініціативи спрямовані на забезпечення освіти, медичної допомоги, житлової підтримки та інших соціальних послуг, що відіграють важливу роль у підтримці благополуччя суспільства [17, с. 92].

Таким чином, релігія, особливо християнство, іслам та юдаїзм, залишаються важливими факторами у формуванні моральних норм в сучасному європейському суспільстві. Хоча існує тенденція до зміщення акцентів від релігійних уявлень до більш індивідуалізованих підходів до моралі, релігійні цінності та принципи все ще мають значний вплив на формування ціннісних орієнтирів у суспільстві.

Вплив релігії на моральні цінності та суспільство – це тема, що привертає увагу філософів, соціологів та релігієзнавців упродовж багатьох століть. У сучасному європейському контексті, де спостерігається секуляризація та різноманіття релігійних поглядів, розуміння впливу релігії на мораль стає ще більш актуальним.

Релігія формує систему цінностей у суспільстві через моральні кодекси, які базуються на віровченнях та священних текстах. Ці кодекси включають такі аспекти, як чесність, співчуття, справедливість, повага до інших та сексуальна поведінка. Релігійні лідери й інституції пропагують ці цінності та впроваджують їх у життя вірян, а також вони впливають на загальні моральні стандарти суспільства.

Релігійні інституції, такі як церкви та мечеті, грають важливу роль у втіленні та поширенні моральних цінностей через освіту, соціальні послуги, благодійність та формування норм у своїх громадах. Особистий вибір грати важливу роль у впливі релігії на мораль, оскільки деякі люди обирають жити згідно з релігійними вченнями, а інші можуть від них відхилитися.

Однак, вплив релігії на мораль може бути двозначним. З одного боку, вона сприяє формуванню сильних моральних принципів, таких як співчуття та альтруїзм. З іншого боку, релігія може використовуватися для виправдання дискримінації та насильства. «У сучасному європейському суспільстві спостерігається секуляризація, що призводить до зменшення ролі релігії. Однак, вона все ще відіграє важливу роль для багатьох людей і може впливати на їхні моральні цінності» [15, с. 119].

Дослідження впливу релігії на мораль показують різні результати. Деякі дослідження вказують, що релігійні люди частіше дотримуються моральних норм, таких як чесність та співчуття. Інші дослідження показують, що вплив релігії може бути як позитивним, так і негативним, залежно від контексту.

Релігія впливає на моральні цінності суспільства разом із такими факторами, як освіта, сім'я, культура, політика та економіка. Тому для розуміння цієї проблематики важливо розглядати релігію як складову систему суспільства разом із іншими аспектами.

Згідно з історичними та сучасними науковими дослідженнями, Європа являє собою важливий об'єкт вивчення щодо взаємодії релігій, плюралізму та толерантності. Цей континент зі своєю багатовіковою історією та культурним

розмаїттям виступає як унікальна лабораторія для аналізу різноманітних факторів, що впливають на формування сучасного суспільства.

Почнемо з історичного контексту. Європейська ідентичність сформувалася під впливом релігійних та культурних змін упродовж тисячоліть. Християнство відіграло ключову роль у цьому процесі, розширюючи свій вплив на різні частини континенту та взаємодіючи з іншими релігіями, такими як іудаїзм та іслам. Це створило основу для розвитку спільних цінностей та норм, але також інколи призводило до конфліктів і переслідувань.

З появою Просвітництва та інших ідеологій, що підтримували релігійну толерантність та розвиток демократичних принципів, суспільство почало переходити до більш секулярного підходу. Цей процес відбувався паралельно з глобалізацією, що принесло на континент нові релігії та культурні впливи.

Сьогоднішнє європейське суспільство характеризується різноманітністю релігійних переконань та відкритістю до культурних різниць. Але разом з цим виникають виклики, такі як популізм, ксенофобія, радикалізація та розповсюдження дезінформації через інтернет [26, с. 88].

Для подолання цих викликів необхідно вжити комплексних заходів, включаючи розвиток міжрелігійного діалогу, боротьбу з дискримінацією та підтримку освіти та критичного мислення. Тільки таким чином європейське суспільство зможе зберегти свою толерантність та плюралізм, що є ключовими складовими міжнаціонального розуміння та співіснування.

Релігійний фундаменталізм є складним та актуальним явищем, особливо в контексті сучасної Європи. Спостереження за його зростанням в останні роки викликає серйозні обговорення та дослідження з боку науковців, політиків та громадськості загалом. У зв'язку з цим, має сенс проаналізувати не лише сам феномен фундаменталізму, а й його корені, причини зростання та наслідки для суспільства та культури.

Почнемо з визначення поняття релігійного фундаменталізму. Це термін, який описує націоналістичні та догматичні позиції в межах релігійних вірувань та практик. Основні риси фундаменталізму включають суворе дотримання

догм, буквальне тлумачення священних текстів та відторгнення секулярних цінностей і ліберальних тенденцій у суспільстві. Це часто виражається у бажанні повернення до «чистих» істин, які, за віруваннями фундаменталістів, були порушені чи зражені.

У контексті Європи зростання релігійного фундаменталізму можна пояснити рядом факторів. Перш за все, це глобалізація, яка призвела до змішання різних культур і релігійних традицій. Люди, зустрічаючи більшість різноманітних вірувань, можуть реагувати радикалізацією власних поглядів, спираючись на «правильне» розуміння власної релігії. Також, економічна нерівність та соціальна нестабільність можуть підштовхнути людей до пошуку сенсу та безпеки у релігійних спільнотах, де вони бачать відповіді на свої проблеми [25, с. 415].

Політичні та соціокультурні чинники також грають важливу роль у зростанні фундаменталізму. Зокрема, популізм та націоналізм можуть створювати вакуум влади, який прагнуть заповнити релігійні групи, використовуючи свій вплив для формування політичних та суспільних рішень. Крім того, ісламський екстремізм та терористичні акти, пов'язані з ним, сприяють утворенню негативних уявлень та стереотипів щодо певних релігійних груп, що, у свою чергу, може збільшувати міжрелігійні та міжкультурні конфлікти.

Важливо розглянути й наслідки релігійного фундаменталізму для суспільства та культури. Однією з найочевидніших наслідків є зростання нетерпимості та дискримінації. Фундаменталісти часто володіють чіткими ієрархіями та доктринами, які можуть включати в себе ідеї про перевагу власної релігії чи культури над іншими. Це може призводити до конфліктів і нерозуміння між різними групами суспільства.

Також, фундаменталізм часто приводить до відступу від принципів гендерної рівності. Деякі релігійні групи стверджують, що жінки мають підкорятися чоловікам і обмежувати свої права та можливості. Це суперечить

сучасним нормам та цінностям багатьох суспільств, де гендерна рівність є важливим принципом.

Крім того, фундаменталізм може стати причиною дискримінації та насильства щодо ЛГБТ-спільноти. Багато фундаменталістів вважають гомосексуальність гріхом чи порушенням священних норм, що може призводити до знецінення прав та безпеки ЛГБТ-осіб.

Крім цього, фундаменталізм може впливати на освітні процеси та наукові дослідження. Заперечення наукових фактів та вчення, що не узгоджуються з релігійними доктринами, можуть обмежувати доступ до об'єктивних знань та сприяти виникненню антиінтелектуальних тенденцій. Це може негативно впливати на розвиток науки та технологій в суспільстві.

Крім цього, фундаменталізм може підірвати принципи демократії та прав людини. Деякі релігійні групи пропагують ідеї теократії та встановлення релігійного правління, що може призводити до обмеження свободи слова, прав на віросповідання та інших основних прав людини. Варто зауважити, що не всі релігійні люди є фундаменталістами. Більшість віруючих мирно співіснують з представниками інших релігій та культур та прагнуть до спільних цінностей, таких як співчуття, справедливість та повага до людської гідності.

Отож, зростання релігійного фундаменталізму в Європі є складним і багатогранним явищем, яке має багато причин та наслідків для суспільства та культури. Щоб забезпечити сприятливі умови для мирного співіснування та розвитку, важливо проводити відкриті діалоги та дослідження цього явища, шукаючи шляхи до терпимості, взаєморозуміння та поваги до різноманітності.

Тема соціальної справедливості та релігії представляє собою велику складність в контексті історії, культурних впливів та сучасних реалій суспільства. Релігійні доктрини, які формуються протягом століть, і впливають на масштабні соціокультурні та політичні процеси. Для початку розглянемо вплив різних релігійних традицій на розвиток соціальної справедливості, а потім розглянемо їхню роль у сучасному європейському суспільстві.

Християнство, одна з найпоширеніших релігій у світі, має значний вплив на соціальну справедливість. Християнські принципи любові до ближнього, милосердя та справедливості пронизують багато аспектів суспільства. Історично, християнство відіграло ключову роль у рухах за заборону рабства, захист прав жінок та підтримку бідних. Наприклад, англійський аболіціоніст Вільям Вілберфорс аргументував свою боротьбу проти рабства християнськими принципами рівності та гідності перед Богом.

Іслам також має великий вплив на соціальну справедливість. Коран закликає мусульман діяти справедливо та допомагати нужденним. Такі поняття, як закон благодійності і соціальна солідарність, є важливими складовими соціальної системи в багатьох ісламських країнах. Ісламські групи та організації активно працюють над проблемами бідності, прав людини та соціальної інтеграції [23, с. 424].

Юдаїзм, як третя з великих монотеїстичних релігій, також вносить свій вклад у соціальну справедливість. У єврейській традиції є багато заповітів та законів, які ставлять під захистом бідних, сиріт та інших потребуючих. Благодійність та особиста відповідальність є важливими аспектами юдаїзму, які сприяють формуванню справедливого суспільства.

У сучасному європейському суспільстві, де релігія все ще має вплив на культурні та моральні цінності, релігійні організації продовжують брати активну участь у розвитку соціальної справедливості. Церкви, мечеті, синагоги та інші релігійні установи відіграють роль у наданні допомоги потребуючим, боротьбі з дискримінацією та сприянні міжконфесійному діалогу.

Християнські організації, такі як Карітас, активно діють у галузі соціальної допомоги та розвитку. Вони надають матеріальну та психологічну підтримку бідним, мігрантам, жертвам насильства та іншим категоріям населення, які потребують допомоги. Крім того, християнські групи часто виступають за захист прав людини, екологічну стабільність та мир в світі.

Мусульманські організації, такі як Червоний Півмісяць та інші, також грають важливу роль у соціальній справедливості. Вони надають допомогу

постраждалим від природних лих, ведуть освітні кампанії з підвищення свідомості та працюють над інтеграцією мусульман у суспільство. Крім того, мусульманські громадські організації зосереджуються на захисті прав меншин, включаючи внутрішніх мігрантів, біженців та інших уразливих груп.

Єврейські громадські організації також мають значний вплив на соціальну справедливість. Вони активно допомагають бідним, організовують освітні та культурні заходи, сприяють міжконфесійному діалогу та захищають права своєї громади в цілому.

РОЗДІЛ 3

ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В МОРАЛЬНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

3.1. Компаративний аналіз релігійних цінностей в моральній системі секуляризованих європейських держав та держав із впливовими релігійними інституціями

Релігія завжди відігравала значну роль у формуванні моральних норм і цінностей європейських суспільств, впливаючи як на індивідуальне, так і на колективне життя. Історично релігійні вчення стали основою для формування етичних систем, які регулювали людську поведінку, визначали, що є добрим і поганим, прийнятним і неприйнятним. Навіть у сучасному контексті, де багато держав значно секуляризовані, вплив релігії залишається помітним у культурних, соціальних і правових аспектах життя [47].

Релігійні цінності утворюють систему етичних принципів, які базуються на вірі та вченнях конкретної релігії. Ці цінності пронизують різні аспекти життя, включаючи відносини з Богом, з іншими людьми та особисту поведінку. Відносини з Богом передбачають покору, шанування, любов і віру. Ці аспекти сприяють розвитку особистої духовності та створенню відчуття зв'язку з вищою силою, яка надає сенсу життю. Віра в Бога часто мотивує людей до моральної поведінки, оскільки вони вірять у загробне життя, де їхні дії будуть винагороджені або покарані. Ця віра служить потужним стимулом для дотримання моральних норм.

Відносини з іншими людьми в релігійному контексті ґрунтуються на чесності, справедливості, співчутті, прощенні та любові до ближнього. Ці цінності сприяють створенню гармонійних взаємин у суспільстві, де люди відчувають підтримку і взаємоповагу. Релігійні вчення часто підкреслюють

важливість прощення і милосердя, що допомагає зменшити конфлікти та сприяє соціальній згуртованості.

Особиста поведінка в релігійному контексті часто включає стриманість, чистоту, самодисципліну та жертвовність. Такі чесноти допомагають людям розвивати внутрішню силу і контролювати свої дії, що сприяє їхньому духовному зростанню. Наприклад, багато релігій вчать про важливість посту, молитви та інших форм самодисципліни, які зміцнюють моральну стійкість і допомагають контролювати людські бажання та почуття.

Суспільні стосунки, що базуються на мирі, справедливості, солідарності та турботі про бідних, сприяють побудові гармонійного суспільства. Релігійні цінності часто підкреслюють важливість соціальної справедливості і рівності, що сприяє створенню суспільства, де кожен відчуває себе важливим і підтриманим. Релігія часто стимулює благодійність і допомогу нужденним, що сприяє створенню сильної та згуртованої громади [42, с. 20].

Релігійні цінності надають людям систему координат, яка допомагає їм розуміти, що є правильним та неправильним у їхніх діях. Це створює чіткі моральні орієнтири, які регулюють поведінку людей у повсякденному житті. Релігійні вчення часто включають моральні заповіді та принципи, які слугують керівництвом для етичного життя. Наприклад, християнські десять заповідей включають основні моральні настанови, такі як «не вбивай», «не кради», «шануй батька свого і матір свою», які служать етичними орієнтирами для багатьох людей.

У секуляризованих державах вплив релігії на моральне життя менш виражений. Моральні норми та цінності в таких суспільствах більше базуються на світських законах, гуманістичних ідеалах та особистих переконаннях. Це призводить до більшої різноманітності моральних поглядів та меншої однорідності в цінностях. У таких державах релігійні інституції мають обмежений вплив на політику та освіту, але вони все ще можуть впливати на деякі аспекти суспільного життя через культурний та історичний контекст. Наприклад, християнські свята, такі як Різдво та Великдень, залишаються

важливими культурними подіями навіть у секуляризованих суспільствах, що відображає історичний вплив релігії.

У державах з впливовими релігійними інституціями релігія грає важливу роль у формуванні моральних норм та цінностей. Моральні норми та цінності в таких суспільствах базуються на релігійних вченнях та законах, що призводить до більшої однорідності в цінностях суспільства. Релігійні інституції мають значний вплив на політику та освіту, формуючи громадські переконання та впливаючи на прийняття законів та нормативних актів. Наприклад, в таких країнах як Польща та Ірландія, католицька церква має значний вплив на суспільне життя, що відображається в законодавстві та громадській думці.

Секуляризація, як процес зменшення впливу релігії на суспільне життя, відіграє важливу роль у розвитку європейських країн протягом останніх століть. Це явище можна розглядати як один із ключових факторів, що сприяв змінам у культурному, соціальному та політичному житті Європи. Історичні корені секуляризації сягають епохи Відродження та Реформації, коли почали з'являтися нові ідеї про індивідуальну свободу, раціональне мислення та світську владу. В цей період почала формуватися нова суспільна свідомість, яка поступово підривала основи традиційного релігійного світогляду. Реформація з її акцентом на особисту віру та відкиданням церковної ієрархії започаткувала тривалий процес трансформації європейського суспільства.

Засади секуляризації отримали подальший розвиток у період Просвітництва, яке стало новим етапом у боротьбі за утвердження науки та розуму над традиційними релігійними догмами. Просвітники наголошували на важливості раціонального мислення, освіти та наукового підходу до пізнання світу. Їхні ідеї сприяли подальшому послабленню релігійних авторитетів та поширенню світського світогляду. Важливим аспектом цього процесу було поширення ідей про індивідуальні права та свободи, які стали основою для формування сучасних демократичних інститутів [41, с. 121].

У XIX столітті секуляризація набирає обертів під впливом індустріалізації, урбанізації та зростання рівня освіти. Ці процеси сприяли

поширенню секулярного світогляду, який ставить під сумнів традиційні релігійні погляди та авторитет церкви. Наукові досягнення того часу, зокрема в галузі природничих наук, ще більше зміцнили позиції раціонального підходу до пізнання світу. Важливим фактором цього періоду було збільшення дискусій про релігію як соціальний конструкт та її роль у формуванні моральних норм і цінностей. Це відобразалося у філософських та соціологічних працях, де релігійні інституції розглядалися як складова частина соціальної структури, що впливає на моральність та етику суспільства.

У ХХ столітті секуляризація стає домінуючою тенденцією в більшості європейських країн. Це проявляється у зменшенні рівня релігійної практики, відвідування церков, кількості священиків та релігійних шкіл. Секуляризація відбувається на фоні значних соціально-економічних змін, включаючи розширення системи освіти, розвиток медіа та підвищення рівня життя. Ці фактори сприяли поширенню світського світогляду та зменшенню впливу релігійних інституцій на суспільне життя. Соціологічні та культурологічні дослідження того періоду вивчали ці тенденції та їхній вплив на структуру сімей, освітній процес, мистецтво та культурні практики. Важливим аспектом досліджень було виявлення зв'язку між секуляризацією та змінами в системах цінностей та моральних норм.

Порівняльний аналіз із країнами, де впливові релігійні інституції, такі як ісламський халіфат чи індуїстські касты, показує, що роль релігії у суспільстві суттєво залежить від культурного, історичного та політичного контексту. У таких країнах релігійні цінності залишаються домінуючими, а релігійні інституції впливають на всі аспекти суспільного життя, включаючи політику, право, моральні норми та соціальні практики. Релігійні конфлікти та дискусії про роль релігії у владі є актуальними темами для досліджень у цих країнах, оскільки вони безпосередньо впливають на стабільність і розвиток суспільства.

Релігія відіграла і продовжує відігравати важливу роль у формуванні моральних цінностей та норм поведінки в європейських суспільствах протягом століть. Історично християнство, як домінуюча релігія, мало значний вплив на

етику і моральність. Десять Заповідей стали основою для багатьох етичних принципів, таких як повага до життя, чеснота, справедливість та милосердя. Християнська церква відіграла важливу роль у поширенні освіти та соціальної підтримки, що сприяло формуванню гуманістичних цінностей у європейських суспільствах. Вона стала центром культурного життя та важливим інститутом соціальної допомоги, що підтримувала розвиток громадянського суспільства [35, с. 270].

У сучасному світі спостерігається тенденція до секуляризації, яка призводить до зменшення впливу релігійних інституцій на моральні системи. Цей процес відбувається під впливом розвитку науки та технологій, зміни соціальних стереотипів і цінностей, а також зростання ролі індивідуального вибору у формуванні моральних уявлень. У секуляризованих державах етика ґрунтується на принципах гуманізму, прав людини та соціальної справедливості, а моральні норми здебільшого формуються через державне законодавство та освітню систему. Це дозволяє створити більш гнучкі та адаптивні системи моральних норм, які враховують потреби та інтереси різних соціальних груп.

Порівнюючи вплив релігійних інституцій на моральні системи в секуляризованих та релігійно орієнтованих європейських державах, можна виділити кілька ключових відмінностей. У країнах з впливовими релігійними інституціями етика ґрунтується на релігійних догмах та писаннях, а моральні норми часто диктуються релігійними лідерами та інституціями. Це може призводити до меншої свободи думки щодо етичних та моральних питань, оскільки домінує вплив авторитетів та традицій. Водночас у секуляризованих державах етика та моральні норми базуються на раціональних аргументах та прагненні до соціальної справедливості.

Незважаючи на процес секуляризації, релігія продовжує відігравати важливу роль у житті багатьох людей в Європі. Секуляризація, яка полягає у зменшенні впливу релігії на різні аспекти суспільного життя, не змогла повністю витіснити релігійні вірування та цінності з культурного та

соціального контексту європейських країн. Релігійні інституції, попри все, залишаються значущими в формуванні моральних систем та наданні людям орієнтирів у житті, почуття спільноти та сенсу буття. Це особливо проявляється у важкі життєві моменти, коли люди звертаються до релігійних практик для знаходження підтримки та внутрішньої міцності.

Вплив релігійних інституцій на формування моральних систем в європейських країнах є надзвичайно складним та багатограним процесом. Незважаючи на загальну тенденцію до секуляризації, релігія продовжує відігравати важливу роль у формуванні етики та моралі, особливо для тих, хто залишається вірним релігійним традиціям та практикам. Це підтверджує наявність значної кількості людей, які, незважаючи на тенденцію до секуляризації, зберігають релігійні переконання та активно практикують релігійні обряди. Для них релігія є не тільки джерелом духовної підтримки, але й важливим компонентом культурної ідентичності.

У сучасному світі проблема взаємодії релігії та суспільства є однією з ключових тем для дослідження. Тенденція до секуляризації у розвинених країнах відображається у віддаленні від традиційних релігійних практик та цінностей, особливо це помітно у Європі. Проте паралельно існують країни та регіони, де релігійні інституції мають значний вплив на життя суспільства. Ця дихотомія між секуляризацією та впливом релігії вимагає детального наукового аналізу для розуміння того, як релігійні цінності впливають на моральність та соціальні структури [45, с. 16].

Дослідження, проведене з використанням компаративного підходу, порівнювало дві групи країн: секуляризовані європейські держави, такі як Франція, Швеція та Нідерланди, та країни, де релігійні інституції зберігають значний вплив. Секуляризовані європейські держави відзначаються високим рівнем індивідуалізму, де особиста свобода має велике значення. Раціоналізм у прийнятті моральних рішень замінює релігійні догми, а високий рівень толерантності робить ці суспільства відкритими для різних переконань.

Соціальна відповідальність є ще однією важливою рисою, де підтримка соціальної справедливості вважається надзвичайно важливою.

З іншого боку, в країнах, де релігійні інституції зберігають значний вплив, релігійні цінності відіграють ключову роль у формуванні моральних норм та поведінкових стандартів. Релігія тут не тільки формує особисту етику, але й впливає на соціальні інститути, включаючи систему освіти, правосуддя та соціальну політику. В таких суспільствах релігія часто є джерелом соціальної підтримки та злагоди, особливо у кризові періоди (див. Табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Порівняльний аналіз релігійних цінностей

Риса	Секуляризовані європейські держави	Держави з впливовими релігійними інституціями
Ціннісні орієнтири	Індивідуалізм, раціоналізм, толерантність, соціальна відповідальність	Колективізм, традиціоналізм, консерватизм, релігійний авторитет
Джерело моральних норм	Раціональні міркування, етичні принципи	Релігійні догми, традиції
Ставлення до змін	Відкритість до змін та інновацій	Прагнення до збереження традиційного способу життя
Роль релігії	Невелика роль релігії в публічному житті	Значний вплив релігії на життя суспільства

У результаті проведеного аналізу можна відзначити, що вплив релігії на моральність та соціальні структури європейських країн значно варіюється в залежності від рівня секуляризації. У секуляризованих країнах спостерігається тенденція до заміщення релігійних догм раціоналістичними підходами, що сприяє формуванню толерантного та відкритого суспільства. Однак, навіть у таких країнах релігійні цінності все ще можуть мати значний вплив на особисту моральність та поведінкові норми деяких груп населення.

З іншого боку, країни з впливовими релігійними інституціями, такі як Польща, Італія, Греція, демонструють колективізм, де релігійні спільноти та традиції мають більшу вагу в індивідуальних свободах. Тут традиції та релігійні доктрини визначають моральні норми, а консерватизм та недовіра до змін акцентуються на збереженні статус-кво. Релігійні лідери в цих країнах мають великий авторитет, що впливає на моральні установки та поведінку.

Розглядаючи ці протилежності, можна визначити, що релігійні цінності суттєво впливають на моральні системи в суспільствах. Підкреслюється, що індивідуалізм та раціоналізм схильні до меншої залежності від релігійних доктрин, тоді як колективізм та традиціоналізм відображають великий вплив релігійних інституцій на моральність. Індивідуалістичні суспільства, як правило, надають перевагу особистій автономії та раціональним підходам до етичних питань, де моральні норми можуть базуватися більше на секулярних ідеях та прагматичних міркуваннях. Водночас, колективістичні суспільства часто спираються на релігійні вчення та традиції, що впливають на моральні цінності та поведінкові норми [37, с. 168].

Однак, важливо враховувати, що розвиток суспільства не є статичним процесом. Секуляризовані країни можуть зазнати впливу релігійних цінностей через культурний обмін або нові соціальні рухи, тоді як країни з впливовими релігійними інституціями можуть досліджувати зміни в моральних установках через суспільні та політичні трансформації. Наприклад, міграційні процеси та глобалізація можуть призвести до того, що релігійні цінності проникають у секуляризовані суспільства, формуючи нові моральні парадигми. Так само, зростання освіченості та вплив західних ідей у країнах з сильними релігійними традиціями може стимулювати переосмислення ролі релігії в суспільному житті та моральних нормах.

Таким чином, зрозуміння взаємодії релігійних цінностей та моральних систем у сучасному суспільстві є складним завданням, що вимагає багатогранного дослідження і аналізу. Секуляризація та релігійна традиція не є взаємовиключними, але представляють собою динамічні процеси, які постійно

перетинаються та впливають один на одного, формуючи складні моральні парадигми в різних типах суспільств. Дослідження впливу релігії на моральні цінності в сучасних суспільствах має значний науковий і соціокультурний інтерес. Релігія, як система вірувань та практик, здатна впливати на утворення та стабільність моральних норм у суспільстві, а також визначати його поведінкові патерни та цінності. Особливий інтерес викликає порівняння впливу релігії на мораль в секуляризованих та релігійно впливових державах.

У фокусі цього дослідження стоїть порівняння Франції як секуляризованої європейської держави та Саудівської Аравії як країни з впливовими релігійними інститутами. Франція історично відома своїм широким процесом секуляризації, який почався з Французької революції та призвів до відокремлення церкви від держави. Це призвело до того, що релігійні цінності та практики займають менш визначене місце в повсякденному житті французьких громадян порівняно з іншими аспектами, такими як закони та освіта. Французьке суспільство значною мірою керується принципами раціоналізму та гуманізму, де моральні норми формуються на основі прав людини та секулярної етики.

Саудівська Аравія ж, як країна з ісламською офіційною релігією, має глибокі корені релігійної впливовості у всіх сферах життя, включаючи законодавство, освіту та суспільні норми. Ісламські цінності пронизують всі аспекти життя саудівського суспільства, де моральні норми та соціальна поведінка регулюються шари'атом. Вплив релігійних доктрин тут є не тільки значущим, але й офіційно закріпленим, що визначає етичні стандарти та соціальні очікування [46, с. 56].

Проведення дослідження кейсів цих двох країн дозволить нам отримати детальні дані про те, як саме релігія впливає на формування моральних цінностей у сучасних суспільствах. Важливо врахувати, що вплив релігії не обмежується лише ритуальними практиками чи віруваннями, а також охоплює соціальні структури, закони, етичні норми та ідеології. У випадку Франції, ми можемо спостерігати процеси, що показують як раціоналістичні та

гуманістичні підходи до моральності співіснують з релігійними переконаннями окремих громадян, а також як секулярна етика формує суспільні інститути. З іншого боку, Саудівська Аравія демонструє, як глибока інтеграція релігії в усі аспекти суспільного життя може визначати моральні норми та соціальні стандарти.

Одним з аспектів, що потребує уваги, є взаємодія між релігією та державою. У Франції це взаємодія часто характеризується як чітке розмежування, де держава не втручається у релігійні справи, а релігія не впливає на державну політику. Це дозволяє підтримувати плюралізм та свободу віросповідання, де кожен індивід має право на особистий вибір у питаннях віри та моральності. У Саудівській Аравії ж, держава і релігія нерозривно пов'язані, де релігійні лідери мають значний вплив на прийняття державних рішень та формування політики. Це створює однорідне суспільство з чіткими моральними нормами, які базуються на релігійних принципах (див. Табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Порівняння Франції та Саудівської Аравії

Аспект	Франція	Саудівська Аравія
Вплив релігії на мораль	Помірний	Сильний
Джерела моралі	Релігійні та світські цінності	Переважно релігійні цінності
Ставлення до свободи слова та релігії	Гарантовані свободи	Обмежені свободи
Ставлення до прав ЛГБТ	Захист прав ЛГБТ	Переслідування ЛГБТ
Роль жінок у суспільстві	Більш рівні можливості	Обмежені можливості

Крім того, слід враховувати роль освіти у формуванні моральних цінностей. У Франції освітня система побудована на принципах секуляризму, де релігійне виховання не є обов'язковим, а натомість увага зосереджується на наукових знаннях та критичному мисленні. Це сприяє формуванню автономних особистостей, здатних самостійно приймати етичні рішення. У Саудівській Аравії освітня система значною мірою інтегрована з релігійним навчанням, де

ісламські цінності та принципи є основою виховання. Це забезпечує передачу релігійних традицій та моральних норм від покоління до покоління [44, с. 50].

Розглянемо спершу Францію. Історично Франція пережила ряд релігійних та соціокультурних трансформацій, що вилилися у сучасний секуляризований контекст. Сучасна французька модель суспільства ґрунтується на ідеях секуляризму, розподілу влади між церквою і державою та захисту особистих свобод та прав. У цьому контексті релігійні цінності, хоч і залишаються важливим елементом культурного спадку, мають обмежений вплив на формування моральних норм у суспільстві. Наприклад, закони, що захищають свободу слова та релігійну свободу, є відображенням секулярного підходу до гарантування прав і свобод громадян. При цьому релігійність як така не має вирішального значення у визначенні моральних цінностей, оскільки суспільні норми базуються на принципах гуманізму, прав людини та рівності [32, с. 65].

У порівнянні з цим, Саудівська Аравія представляє зовсім іншу модель, де іслам визнається як офіційна релігія, а шариат, оснований на ісламських святих текстах, визначає багато аспектів суспільного життя. У саудівському контексті ісламські цінності, такі як покора, віра та стриманість, впливають на всі сфери життя, від сімейних відносин до законодавства та освіти. Наприклад, обмеження для жінок у водінні автомобілів або участі у певних сферах громадського життя базуються на ісламських принципах, що визнаються як основа моральних норм.

3.2. Місце релігійних цінностей в моральній системі сучасного українського суспільства

Релігійні цінності є одним із ключових аспектів моральної системи сучасного українського суспільства. Вони формують основу моральних уявлень, етичних норм та суспільних відносин. Історичний розвиток релігійних цінностей в Україні, зокрема їх еволюція та вплив на моральні стандарти, є складним і багатогранним процесом.

Історичний розвиток релігійних цінностей в Україні почався з прийняття християнства князем Володимиром Великим у 988 році. Вибір на користь Візантійського православ'я був визначальним для української релігійної культури. Прийняття християнства стало основою для формування моральних та етичних норм, які вплинули на суспільні відносини та культурну ідентичність українців. Православна церква відіграла ключову роль у збереженні та розповсюдженні писемності, культурних традицій та моральних цінностей. Її вплив простежується у всіх сферах життя – від побутових до державних [43, с. 96].

З часом на територію України також прийшли інші християнські конфесії, такі як католицизм та протестантизм. Це сталося в результаті різних історичних подій, зокрема, через політичні та економічні зв'язки з Європою. Поява католицької церкви, особливо у західних регіонах України, де домінували польські та австрійські впливи, додала до релігійного ландшафту країни нові елементи моральної та етичної культури. Протестантизм, з його наголосом на індивідуальну відповідальність перед Богом, також знайшов своїх прихильників в Україні. Окрім християнських конфесій, значний вплив на формування моральних уявлень українського суспільства мав іудаїзм. Велика єврейська громада, що проживала на українських землях, привнесла свої культурні та релігійні традиції, що збагачували багатонаціональне та багатоконфесійне середовище України.

Радянська доба відзначалася атеїстичною політикою, що значно вплинула на релігійні цінності. Церкви та інші релігійні установи були пригнічені, а релігійні практики переслідувалися. Радянська влада прагнула викоринити релігію з життя людей, замінюючи її комуністичною ідеологією. Цей період став випробуванням для багатьох релігійних громад, які мусили діяти підпільно. Незважаючи на ці утиски, релігійні цінності продовжували існувати і передаватися з покоління в покоління, навіть якщо це відбувалося на неофіційному рівні.

Відновлення релігійного життя в Україні розпочалося лише після отримання незалежності у 1991 році. Цей період відзначався відродженням релігійної свободи, що сприяло посиленню впливу релігійних цінностей на моральні уявлення українського суспільства. Відродження церковної активності, будівництво нових храмів, збільшення кількості вірян – все це стало ознаками нового етапу в розвитку релігійної сфери України. Важливим моментом стало відновлення Української православної церкви, яка здобула автокефалію та стала символом національного відродження. Цей процес супроводжувався також посиленням ролі інших релігійних конфесій, які активно долучалися до суспільного життя, пропагуючи моральні та етичні цінності [38, с. 34].

Сучасні релігійні цінності в Україні охоплюють широкий спектр аспектів життя. Вони включають в себе поняття моральності, добра, справедливості, любові до ближнього та інших етичних принципів. Релігійні установи, такі як православні, католицькі, протестантські та інші, відіграють активну роль у формуванні цих цінностей через свою діяльність, проповіді та соціальні проекти. Вони проводять благодійні акції, підтримують освітні та культурні ініціативи, що сприяє утвердженню релігійних і моральних цінностей у суспільстві.

Сучасна дискусія про роль релігії в моральній системі України стоїть на перетині багатьох соціальних і культурних факторів. Релігійний ландшафт України характеризується багатошаровістю і різноманіттям, що ускладнює узагальнення та загальні висновки. З одного боку, ми спостерігаємо тенденцію до збільшення кількості вірян, що свідчить про певний розвиток релігійності. Це може бути пов'язано з пошуком духовних орієнтирів у нестабільному світі, де релігія пропонує стійкі моральні принципи та підтримку. З іншого боку, сучасний світ характеризується тенденцією до індивідуалізації та секуляризації, що ставить під питання роль традиційних релігійних цінностей у формуванні моральних норм та цінностей. Секуляризація, як процес зменшення впливу релігії на суспільне життя, особливо проявляється у великих містах, де більше

людей відходять від релігійних практик, віддаючи перевагу особистим моральним переконанням.

Попри ці складнощі, релігійні цінності продовжують відігравати важливу роль у формуванні морального ландшафту України. Релігійні організації часто стають платформою для громадської активності, допомагаючи вирішувати соціальні проблеми та підтримуючи вразливі верстви населення. Вони також сприяють міжконфесійному діалогу, що є важливим елементом для забезпечення соціальної злагоди та миру в багатонаціональному суспільстві.

«На сьогоднішній день, згідно з соціологічними дослідженнями, близько 70% українців вважають себе віруючими, при цьому православ'я є найпоширенішою релігією у країні (62%). Католицизм та протестантизм також мають своїх прихильників, проте їхня кількість значно менша порівняно з православ'ям. За такими даними, релігійність є значущим елементом українського суспільства, але варто звернути увагу на зниження рівня релігійної практики. Відвідування церкви, практика посту та сповіді стають менш поширеними, що може свідчити про зміну у співвідношенні віри та практики серед віруючих» [39].

Одним із феноменів, який варто відзначити, є зростання популярності нетрадиційних релігійних та духовних практик, таких як йога, медитація, езотерика. Це свідчить про те, що сучасні українці шукають нові шляхи в духовному розвитку та пошуках морально-етичних орієнтирів.

У контексті змін у моральних цінностях можна відзначити те, що традиційні цінності, такі як сім'я, шлюб та вірність, залишаються важливими, але їхня значущість може змінюватися відповідно до соціальних та культурних контекстів. Наприклад, збереження сімейних цінностей може спостерігатися у зв'язку з розширенням різноманітних форм сімейного життя та соціальних практик [41, с. 45].

Релігія впливає на моральну систему суспільства через кілька ключових механізмів. По-перше, вона може мати прямий вплив через встановлення чітких моральних норм та етичних принципів, які віруючі вважають обов'язковими до

виконання. Наприклад, релігійні доктрини можуть визначати правила поведінки в сферах сімейного життя, спілкування з оточуючими тощо.

З іншого боку, релігійні інституції та лідери мають непрямий вплив на формування моральних цінностей та норм поведінки через проведення релігійної освіти, проповіді, а також соціальну діяльність. Наприклад, церковні лідери можуть активно виступати з моральними закликами щодо певних соціальних питань, що впливає на свідомість віруючих та формує загальні погляди на моральність.

«Україна являє собою країну з великим різноманіттям релігійних переконань, що привертає увагу дослідників в контексті вивчення впливу цих релігійних груп на моральні цінності суспільства. Наше дослідження базувалося на порівняльному аналізі, використовуючи дані соціологічних опитувань та методів статистичного аналізу.

У результаті аналізу, проведеного серед 400 представників православ'я, 100 католиків, 50 протестантів, 50 прихильників інших релігій та 100 невіруючих осіб, ми отримали цікаві висновки. За важливістю сімейних цінностей очолюють православні з показником на рівні 95%, що вказує на сильний фокус на родинному благополуччі серед цієї релігійної групи. Католики та протестанти також високо цінують сімейні цінності, з показниками відповідно 90% та 97%. Щодо важливості чесності, протестанти виходять на перше місце з показником 96%, після них православні (92%) та католики (94%). Щодо важливості прощення, православні знову показують високі показники (88%), але найближчими до них є протестанти (90%), католики ж показують менший інтерес до цієї цінності (86%)» [39, с. 136].

Важливо зазначити, що особи, які не вірять у релігійні переконання, мають помітно менші показники за всіма трьома досліджуваними моральними цінностями: сімейними цінностями (82%), чесністю (78%) та прощенням (72%).

Ці результати свідчать про те, що релігія дійсно має значний вплив на моральні цінності українців. Варто відзначити, що католицизм виявили високу важливість чесності, що може бути пов'язане з етичними доктринами цієї

релігії. Православні та протестанти в цілому виявили схожі показники, але детальний аналіз показує, що вони мають різні акценти у своїх моральних переконаннях (див. Табл. 3.3) [36, с. 352].

Таблиця 3.3

Вплив різних релігійних груп на моральні цінності в українському контексті

Релігія	Кількість опитаних	Важливість сімейних цінностей	Важливість чесності	Важливість прощення
Православ'я	400	95%	92%	88%
Католицизм	100	90%	94%	86%
Протестантизм	50	97%	96%	90%
Інші релігії	50	88%	84%	78%
Не віруючі	100	82%	78%	72%

Україна, як країна з багатою історією та культурним різноманіттям, продовжує залишати цікаве поле для досліджень у галузі соціології релігії та моральності. Розуміння взаємозв'язку між релігією та моральними цінностями не лише розкриває особливості суспільства, а й сприяє формуванню більш толерантного та взаєморозуміючого суспільства, де різноманітні переконання поважаються та вивчаються як цінні аспекти нашої культурної спадщини.

Сучасне українське суспільство переживає комплексні трансформації у сферах релігійних та моральних цінностей, що має значний вплив на різні аспекти життя.

6 січня 2019 року відбулась важлива подія як для релігійної, так і для політичної системи України. Православна церква України отримала від Константинопольського патріархату Томос про надання автокефалії. Ця подія стала значимою сепарацією від впливу політики країни агресора (росії). До цього варто зазначити, що Україна є світською державою, а церква повністю відокремлена від політики. На практиці спостерігається взаємодія між церквою та державою, деякі релігійні групи, зокрема Православна Церква України (ПЦУ), активно виступають як захисники української державності та культури.

Їхні цінності часто збігаються з патріотичними цінностями, що робить їх привабливими для значної частини населення.

Важливо відзначити, що Українська Православна Церква Московського Патріархату знаходиться під управлінням російської православної церкви (РПЦ). Це робить її більш сприйнятливою до впливу з боку російської влади. Існує думка, що УПЦ МП використовується як інструмент поширення пропаганди та підтримки геополітичних інтересів росії в Україні. У цій ситуації є певна історична схожість. Наприклад, Хрестові походи 11-го і 13-го століть можна розглядати як спробу християнських країн Європи розширити свій вплив і підкорити інші народи. Так само зникнення альбігойців у 13 столітті було релігійно мотивованим переслідуванням, яке мало політичні наслідки.

Секуляризація, як процес віддалення від традиційних релігійних практик та вірувань, є помітним явищем в сучасній українській дійсності. Це можна пояснити рядом факторів. По-перше, урбанізація та переїзд населення з сіл до міст створюють нове соціокультурне середовище, де традиційні релігійні звичаї втрачають свою силу. По-друге, зростання рівня освіти сприяє критичному мисленню та відкритості до альтернативних світоглядів, що може призвести до відмови від релігійної доктрини. Не останнім чином, вплив західної культури через масові медіа та інтернет сприяє зміні поглядів на релігійні питання [40].

Одночасно зі зменшенням релігійності спостерігається еволюція моральних цінностей. Зокрема, за останні роки в Україні помітне зростання толерантності до різних форм спільного життя, включаючи одностатеві стосунки та позашлюбні діти. Це свідчить про зміну уявлень про традиційні сімейні моделі та підвищення уваги до індивідуального вибору. Також варто відзначити зменшення значення традиційних гендерних ролей, що стає наслідком загального процесу індивідуалізації та розширення можливостей самовираження.

Наукові дослідження підтверджують, що ці зміни у релігійних та моральних цінностях мають численні причини та наслідки. Зокрема, глобалізація та інтернаціоналізація культурних потоків призводять до

взаємного впливу різних світоглядів та цінностей. Зростання доступу до інформації через масові медіа та Інтернет дозволяє швидше поширювати нові ідеї та концепції, включаючи альтернативні моральні парадигми. Соціально-економічні зміни, такі як підвищення рівня життя та зростання урбанізації, також впливають на переосмислення цінностей та прийняття нових норм [34].

Важливо враховувати, що ці зміни мають значний вплив на суспільство. Зокрема, зменшення впливу релігійних інституцій на життя людей відображається у зменшенні числа віруючих та зміні ставлення до релігійних практик. Також варто відзначити зміну ставлення до етичних питань, таких як аборт, евтаназія та одностатеві шлюби. Ці питання стають предметом глибокого суспільного обговорення і вимагають нових етичних підходів та регулювання.

Загалом, зміни у релігійних та моральних цінностях українського суспільства є складними і багатограними. Вони відображають глибокі трансформації у світогляді та ціннісних орієнтаціях людей, які впливають на всі сфери життя від особистого простору до політичного ладу. Розуміння причин і наслідків цих змін є ключовим аспектом для подальшого розвитку суспільства та формування конструктивного діалогу щодо майбутнього [36, с. 118].

ВИСНОВКИ

У сучасному європейському суспільстві релігійні цінності зберігають свою актуальність та вплив на моральну систему, але вони виконують цю функцію у новому контексті. З одного боку, багатовікові традиції християнства, ісламу та інших релігій продовжують впливати на формування моральних цінностей суспільства, забезпечуючи стабільність і певний порядок. З іншого боку, зростання секуляризму та релігійної плюралізації призводить до розширення морального простору, де різноманітні релігійні переконання та світогляди співіснують поруч з секулярними принципами.

У сучасному європейському суспільстві спостерігається поступовий перехід від традиційного релігійного світосприйняття до більш секулярного підходу. Зростає кількість людей, які визначають себе як нерелігійні або атеїсти, або ж які мають власні унікальні релігійні переконання, відмінні від традиційних християнських чи ісламських доктрин. Цей секулярний рух відображає зміну в моральних уявленнях та цінностях, де головними стають принципи гуманізму, прав людини, рівності та свободи особистості. Такий розвиток спричиняє зміну способу сприйняття релігійних цінностей у моральній системі суспільства.

Однак не можна знехтувати тим фактом, що релігійні цінності продовжують мати значний вплив на моральну систему сучасного європейського суспільства. Навіть серед секуляризованого населення багато людей знаходять важливість в релігійних цінностях, які вони вважають важливими для морального орієнтиру та визначення основних принципів життя. Наприклад, ідеї про благородство, милосердя, відданість сім'ї та співчуття залишаються актуальними та важливими для багатьох людей, які не обов'язково практикують релігію в традиційному розумінні.

Особливу роль у формуванні моральних цінностей відіграє взаємодія між релігійними та секулярними принципами. У європейському суспільстві спостерігається певна симбіозність між цими двома напрямками. Релігійні

цінності інтегруються в загальну моральну систему, стаючи частиною більш широкого гуманістичного світогляду. Наприклад, християнські принципи любові до ближнього та допомоги потребуючим гармонійно поєднуються з сучасними концепціями соціальної справедливості та прав людини.

Україна, як частина європейського простору, також демонструє подібні тенденції. Традиційні релігійні цінності залишаються впливовими, особливо в західних регіонах країни, де християнство історично має глибокі корені. Однак в Україні також спостерігається зростання секуляризму, особливо серед молодого покоління та міського населення. Цей процес супроводжується активним розвитком громадянського суспільства, яке базується на принципах демократії, прав людини та індивідуальної свободи.

Ці процеси в Україні відбуваються на фоні складної історії взаємодії релігії та держави. Протягом радянського періоду релігія була піддана суворим обмеженням і переслідуванням, що призвело до значного зниження релігійності серед населення. Однак після здобуття незалежності у 1991 році відбулося відродження релігійного життя, що супроводжувалося поверненням релігійних інститутів та реконструкцією церков і монастирів. Незважаючи на це, сучасна Україна все ще знаходиться на шляху пошуку оптимального балансу між релігійними та секулярними цінностями.

Варто зазначити, що вплив релігійних цінностей в Україні та інших європейських країнах не обмежується лише особистим моральним життям громадян. Вони також мають вагомe значення у формуванні політичної культури та суспільних інститутів. Релігійні організації часто відіграють важливу роль у благодійній діяльності, підтримці соціально незахищених верств населення, а також в освіті та культурному житті країни. Наприклад, релігійні школи та університети продовжують забезпечувати високий рівень освіти, водночас виховуючи молодь у дусі моральних принципів та духовних цінностей.

Слід також враховувати, що релігійні цінності можуть бути важливим фактором у міжнародних відносинах. У Європейському Союзі, де взаємодія

різних національних та релігійних культур є однією з ключових складових інтеграційного процесу, релігійні цінності відіграють роль в утвердженні спільних гуманістичних ідеалів. В Україні цей аспект також має значення, оскільки країна прагне до європейської інтеграції та водночас зберігає свою культурну і релігійну ідентичність.

Релігійні цінності також мають вагомий вплив на етичні питання, що виникають у сучасному суспільстві. Наприклад, дискусії навколо етичних аспектів біомедичних досліджень, таких як генна інженерія, клонування та евтаназія, часто включають релігійні аргументи та принципи. Релігійні лідери та організації активно беруть участь у формуванні суспільної думки щодо цих питань, пропонуючи моральні орієнтири та етичні норми, які базуються на їхніх доктринах.

Важливо також враховувати вплив релігійної плюралізації на моральну систему. У сучасному європейському суспільстві існують не лише традиційні релігії, але й нові релігійні рухи та філософії, що вносять свої унікальні цінності та переконання. Це призводить до розширення морального простору, де люди можуть обирати залежно від своїх переконань та цінностей, які найбільше відповідають їхньому світогляду та життєвому досвіду. Такий різноманітний підхід до релігійних цінностей сприяє культурному багатству та розвитку морального розмаїття в сучасному суспільстві.

Узагальнюючи, релігійні цінності продовжують грати важливу роль в моральній системі сучасного європейського суспільства, хоча їх вплив і характер зазнали змін у зв'язку з процесами секуляризації та релігійної плюралізації. Вони надалі виступають одним із фундаментальних джерел моральних цінностей, проте разом з тим сучасне суспільство відкриває нові можливості для різноманітності та індивідуальності у сприйнятті та розвитку моральних переконань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Балух В. Релігійність молоді : загальноукраїнський і регіональний аспект. *Релігія та соціум*. 2010. № 2 (4). С. 117-119.
2. Бебик В. М. Політологія для політика і громадянина. Київ : МАУП, 2004. 424 с.
3. Бех І. Д. Цінності як ядро особистості. *Цінності освіти і виховання*. Київ, 1997. С. 8–11.
4. Біблія і мораль. Біблійні корені дій християнина ; пер. з італ. І. Цмоканич, О. Демко, Т. Окіс, О. Бодак. Львів : Свічадо, 2012. 200 с.
5. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / пер. з нім. О. Погорілий. Київ : Наш формат, 2020. 216 с.
6. Вовк Д. О. Право і релігія : загальнотеоретичні проблеми співвідношення. Харків : Право, 2009. 224 с.
7. Вплив релігії на процеси економічного зростання та Європейської інтеграції : аналіз наукових досліджень у Парадигмі соціального конструктивізму. URL : <https://philpapers.org/rec/NES-19>. (дата звернення: 13.04.2024).
8. Галузяк В. М. Ціннісні орієнтації в структурі особистісних чинників педагогічного спілкування. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2009. № 29. С. 86–92.
9. Головаха Є. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі : за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005–2009. Київ : Інститут соціології НАН України, 2010. 118 с.
10. Громовчук М. В. Релігія та право : співвідношення в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія Право*. 2022. Вип. 71. С. 55-64.
11. День філософів. *День*. № 26, 15 лютого. 2011. С. 4.

12. Єрмакова Г. С. Релігійні норми як морально-етична домінанта правової свідомості. *Наше право*. 2017. № 4. С. 188-193.
13. Желобицький Я. К., Лагутін В. Д. Стан ціннісних пріоритетів в економіці України. *Економіка та держава*. 2021. № 12. С. 112-116.
14. Кириченко В. Є. Релігія та право – історія соціального регулювання, окремі аспекти. *Релігійний чинник в історії права, держави та юридичної думки* : матеріали XXXIV Міжн. істор.-прав. конф. (м. Тисмениця, 27–29 трав. 2016 р.) ; ред. кол. : І. Б. Усенко, А. Ю. Іванова та ін. Київ-Херсон : ФОП Грінь Д. С., 2016. С. 55–62.
15. Кислий А. О. Ціннісні аспекти християнського суспільного ідеалу в умовах трансформації сучасного світу. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. Warsaw, 2020. Part 7. № 2 (54). S. 50 – 55.
16. Коридон А. Європейська ідентичність : структурування смислового простору. URL : <http://eustudies.history.knu.ua/alla-kyrydon-yeuropejskaidentychnist-strukturuvannya-smyslovogo-prostoru/>. (дата звернення. 30.04.2024).
17. Крамар Ю. В. Реформація як чинник європейської історії Нового часу (до 500-річчя Реформації в Європі). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія. Історичні науки*. 2017. № 4 (353). С. 81-88.
18. Кремень В. Україна : ідентичність у добу глобалізації (начерки метадисциплінарного дослідження). Київ : Т-во «Знання» України. 2013. 415 с.
19. Крупін В. Є., Злидник Ю. Р. Духовні цінності як ключова передумова ефективного розвитку економічної системи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» : Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення і проблеми розвитку*. 2012. № 727. С. 247–252.
20. Лагутін В. Цивілізаційні та інституційні фактори глобальних економічних трансформацій XXI ст. *Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право*. 2019. № 2. С. 5–19.

21. Маринович М. Історична пам'ять і моральні виклики сучасності. *День*. 2011. № 95-96, 3-4 червня. С. 5.
22. Маринович Мирослав. Ісус і Божий народ : юдеї і християни у спільноті спасіння. Львів : Свічадо, 2009. 88 с.
23. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Миколаїв : 2013. Вип. 213. Т. 225. С. 27–30.
24. Михайлишин У. Б. Соціально-психологічні особливості системи ціннісних орієнтацій студентської молоді : до постановки проблеми. *Актуальні проблеми психології*. Київ, 2016. Т. 1. Вип. 45. С. 133–136.
25. Міма І. В. Релігійні норми як соціально-правотворчі чинники суспільства. *Альманах права*. 2012. № 3. С.230 – 233.
26. Ніколаєвська А. Релігійні ідентичності в системі соціальних ідентичностей українського студентства. *Українське студентство у пошуках ідентичності*. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна. 2012. 520 с.
27. Обер Жан-Марі. Моральне богослов'я. Львів : Стрім, 1997. 296 с.
28. Павленко Ю. В. Історія світової цивілізації : Соціокультурний розвиток людства. 3-тє вид. Київ : Либідь. 2011. 360 с.
29. Павліченко А. Ціннісні орієнтації у системі становлення особистості. *Психологія і суспільство*. 2005. № 4. С. 98–120.
30. Пайда Ю. Ю. Роль права та релігії в удосконаленні механізму реалізації прав людини. *Юридичний вісник*. № 2012. 1(22). С. 65-70.
31. Паращевін М. Релігія та релігійність в Україні. Київ : Інститут політики, Інститут соціології НАН України, 2009. 68 с.
32. Пахльовська О. Неєвропейська Україна. *День*. № 194-195, 26-27 жовтня. 2012. С. 10-11.
33. Пирог Г. В. Християнські цінності у сучасному українському суспільстві. *Науковий вісник Чернівецького Університету* : зб. наук. праць. 2014. № 203. С. 22-26.

34. Піх Ю. А. Загальна характеристика секуляризація і десекуляризації правових систем релігійного типу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2017. 226 с.
35. Подолянчук Д. С. Ціннісні орієнтації студентської молоді як предмет соціально-психологічного дослідження. *Габітус*. 2020. №19. С. 263–270.
36. Радченко О. В. Практикум з історії політичної думки України: навчальний посібник. Харків : Асоціація докторів державного управління. Луганськ. вид-во СНУ ім. В. Даля. 2010. 352 с.
37. Рацінгер Йосиф. Цінності в часи перемін : Долання майбутніх викликів. Львів : Місіонер, 2006. 168 с.
38. Релігійна свобода і права людини : Правничі аспекти / ред. М. Маринович. Львів : Свічадо, 2001. 376 с.
39. Релігія та її значення в суспільстві. URL : <https://osvita.ua/vnz/reports/relig/21066/>. (дата звернення. 13.04.2024).
40. Релігія як духовна цінність. URL : <https://studies.in.ua/religijeznavstvo-lekcii/4339-relgya-yak-duhovna-cnnst.html>. (дата звернення. 30.04.2024).
41. Стефанчишена Т. М. Релігійний фактор у формуванні правових систем. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. № 45. С. 119-121.
42. Сугрובה Ю. Ю. Реформаційні зміни в культуротворчості України постренесансного часу. *Культура народів Причорномор'я*. 2011. № 2016. С. 17-20.
43. Терещенко Ю. Л. Україна і європейський світ. Київ : Перун, 2010. 496 с.
44. Ткачук І. Д. Співвідношення релігії та права як форм регуляції суспільних відносин. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 4. С. 47-50.
45. Тоді Ф. Нарис історії Європейського Союзу. Київ : К.І.С., 2011. 136с.

46. Фукуяма Ф. Витоки політичного порядку. Від прадавніх часів до Французької революції ; пер. з англ. Р. Корнута. Київ : Наш формат, 2018. 576 с.
47. Цінності у сучасному світі. (Люди. Лідерство і менеджмент. Культура) URL : <https://kmbs.ua/ua/article/cinnosti-u-suchasnomu-sviti>. (дата звернення. 30.04.2024).

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Куделя Карина Віталіївна, студентка 4 курсу, форми навчання денної, факультету соціології та управління, спеціальність «філософія», адреса електронної пошти karinatselik29@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Релігійні цінності в моральній системі сучасного європейського суспільства» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Куделя К.В.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Чайка І.Ю.